

ДА УЧИМЕ ОД МИНАТОТО, ДА СОЗДАВАМЕ ЗА ИДНИНАТА

УМЕТНОСТА И АВТОРСКОТО ПРАВО

Преводот и адаптацијата на оваа публикација претставуваат резултат од соработката меѓу Американската стопанска комора во Македонија, Амбасадата на САД во Македонија и Државниот завод за индустриска сопственост на Република Македонија.

За да ја преземете оваа публикација на македонски или на албански јазик, ве молиме посетете ја следнава страница: <http://www.amcham.com.mk>.

За сите останати информации во врска со правата на индустриска и на интелектуална сопственост во Македонија, ве молиме посетете ја следнава страница: <http://www.ippo.gov.mk>.

Оградувања:

Оваа публикација е преведена и репродуцирана со дозвола од Светската организација за интелектуална сопственост (WIPO) која е сопственик на авторското право, а врз основа на оригиналната верзија на англиски јазик. Секретаријатот на WIPO не презема никаква финансиска или општа одговорност во однос на преводот или на трансформацијата на публикацијата.

Главната намена на оваа публикација е да понуди основни информации; истата не е наменета да претставува замена за професионален правен совет. Спомнувањето на фирми и на организации и на нивните веб-сајтови, не укажува на одобрување од страна на Светската организација за интелектуална сопственост.

ДА УЧИМЕ ОД МИНАТОТО, ДА СОЗДАВАМЕ ЗА ИДНИНАТА

УМЕТНОСТА И АВТОРСКОТО ПРАВО

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР

УМЕТНОСТ

- ◆ Што е уметност и зошто уметноста е важна?
- ◆ Кој ја создава уметноста?
- ◆ Игра: Спарувач на млади автори
- ◆ Како создаваат авторите?
- ◆ Како авторите заработуваат за живот од своите дела?

АВТОРСКО ПРАВО

- ◆ Што е авторско право?
- ◆ Што штити авторското право?
- ◆ Кои се предусловите за авторско право?
- ◆ Како се добива авторското право?
- ◆ Кој го поседува авторското право?
- ◆ Дали авторското право е исто во целиот свет?
- ◆ Кои права ги обезбедува авторското право?
- ◆ Колку трае авторското право?
- ◆ Може ли авторското право да се пренесе?
- ◆ Игра: Детектив за авторско право
- ◆ Што се сродни права?
- ◆ Активност на создавање
- ◆ Како се управува со авторското право и со сродните права?
- ◆ Игра: Одобрување на правата

ЈАВЕН ДОМЕН И ОГРАНИЧУВАЊА НА АВТОРСКОТО ПРАВО

- ◆ Што е јавен домен?
- ◆ Како можат да се користат делата во јавниот домен?
- ◆ Игра: Потрага по богатство во јавниот домен
- ◆ Каде можат да се најдат делата од јавниот домен?
- ◆ Што се ограничувања на авторското право

НАРУШУВАЊЕ НА АВТОРСКОТО ПРАВО

- ◆ Што е нарушување на авторското право?
- ◆ Што е плагијаторство?
- ◆ Што е пиратерија?
- ◆ Што е споделување содржини со рамноправен пристап (P2P)?
- ◆ Игра: Бранење на авторите и на изведувачите
- ◆ Што е Дигитално управување со правата?
- ◆ Како можат да се заштитат делата на интернет?
- ◆ Игра: Најдете го нарушувањето

ЗАВРШНИ РАЗМИСЛУВАЊА

ОДГОВОРИ ЗА ИГРИТЕ

ДОПИСИ ЗА БАРАЊЕ ДОЗВОЛА

- ◆ Пример за допис со кој се бара дозвола

ПОИМНИК

ДОПОЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

ОДБРАНА БИБЛИОГРАФИЈА

ИЗВОРИ НА ИНТЕРНЕТ

ЗАБЕЛЕШКА ЗА НАСТАВНИЦИТЕ

ПРЕДГОВОР

„Уметноста и авторското право“ е втората публикација од серијата на Светската организација за интелектуална сопственост со назив „Да учиме од минатото, да создаваме за иднината“, наменета за помладите ученици. Оваа серија беше покрената како знак на признание за значењето што децата и младите возрасни лица го имаат како создавачи на нашата иднина.

На почетокот од оваа публикација, накусо се објаснува значењето на уметноста и на потенцијалот што го поседуваат младите за да станат исклучителни автори. Во овој дел се настојува да се поттикнат младите да ја користат својата имагинација, флексибилност и сопствено изразување и да создаваат оригинални уметнички дела. Дополнително, сегментите со наслов „Млад автор“ кои се јавуваат на повеќе места во оваа публикација ги охрабруваат читателите така што им покажуваат како други млади луѓе создаваат свои дела и го користат авторското право за да ги заштитат.

Во главниот дел од публикацијата се содржани основни информации во врска со авторското право и со сродните права. По него, следува дел каде на учениците им се покажува како можат да најдат и да користат дела во јавниот домен.

Во последниот дел од публикацијата се објаснуваат трите вообичаени видови нарушувања на авторското право и начинот на кој тие можат да се избегнат. Овој дел поконкретно се бави со предизвиците што дигиталната технологија ги поставува пред заштитата на делата кои веќе се заштитени со авторско право.

Во дополнителните информации на крајот од оваа публикација е содржан поимник од областа на авторското право, како и модел за допис што може да се искористи за да се побара дозвола за користење дела заштитени со авторско право.

УМЕТНОСТ

Што е уметност и зошто уметноста е важна?

Сите видови уметност претставуваат креативни изрази. Луѓето својата креативност можат да ја изразат:

визуелно

преку движење

преку звук

во три димензии

преку пишување

преку мултимедијални средства

Креативните изрази во уметноста се нарекуваат уметнички **дела**. Примери за уметнички дела се: слики, фотографии, песни, романи, поеми, театарски претстави, кореографии, скулптури, згради, филмови и компјутерски игри.

Млад автор: Александра Нечита

Родум од Романија, Александра почнала да црта и да слика кога имала само две години. Оттогаш досега, минала безбројни часови сликајќи апстрактни форми со светли бои како дел од фасцинантни уметнички слики што се предмет на големи пофалби во светски рамки. Нејзините дела се продаваат по цени од илјадници долари, па дури можат да се најдат и во музеи. Александра не очекува луѓето да го разберат значењето на нејзините слики. Наместо тоа, она што нејзе ѝ е важно, е сите оние што ќе ги набљудуваат нејзините дела да можат да ги почувствуваат емоциите изразени во нејзините слики. Додека слика, Александра се чувствува среќна, а ова чувство се одразува и во нејзините дела. Своите позитивни чувства таа досега ги има изразено во слики, скулптури, па дури и во монети со посебна намена низ кои се промовира мирот.

„Емоцијата, расположението ви го создава што некоја работа или некој настан, се она што ќе го насликате. Не го сликате самиот предмет. Ако сликам ламба, го сликам она што таа ламба значи за мене.“ (Александра во интервју за „Orange County Register“ во јуни 2003 година)

Со љубезност од: Alexandra Nechita

Уметноста нѝ помага да разбереме различни култури и да комуницираме со нив.

Низ уметноста споделуваме идеи и емоции, а со тоа уметноста ги отвора нашите умови и нѝ наведува на размислување. Уметноста нѝ овозможува светот да го согледаме поинаку, низ умот на авторот. Иако можеби нема да го разбереме јазикот на уметникот, сепак ќе ги разбереме неговите чувства и идеи кога ќе ја слушнеме неговата музика или ќе ги набљудуваме неговите слики. Уметноста се издига над границите на зборовите бидејќи нѝ помага да се поврземе со луѓето од различни култури, и покрај јазичните и други бариери.

Млад автор: Кишан Шрикант

Кога имал шест години, Кишан почнал да се грижи за сиромашните деца што често ги гледал како продаваат весници на градските улици во неговата родна Индија. Посакал да им помогне на овие деца и одлучил тоа да го стори така што ќе напише расказ од кој повеќе луѓе ќе можат да дознаат нешто за овие деца-сираци кои немале можност да одат на училиште. Со помош и со охрабрување од семејството и од пријателите, почнал да режира филм базиран врз овој негов расказ кога имал само десет години (ова му донесе место во Гинисовата книга на светски рекорди). Својата креативност и своето искуство при создавањето филм (глумел уште од 4-годишна возраст) ги искористил за да го информира светот за тешката ситуација на децата од улица. Неговиот филм, со наслов *Адреса: пешачки премин*, ја раскажува приказната за едно момче од улица кое се бори да добие шанса да оди на училиште. Кишан се надева дека овој филм ќе го нагласи значењето на образованието и ќе им даде повеќе можности и инспирација на децата од гетата да одат на училиште.

Кишан го искористил филмот за да го зголеми разбирањето околу важноста што образованието ја има за сите деца.

Уметноста нè забавува.

Замислете свет во кој нема музика за слушање, книги за читање, филмови за гледање или видео-игри за играње. Несомнено е дека, без уметничките дела, животот би бил далеку помалку забавен.

Уметноста лекува.

Сеедно дали низ песни, низ слики ли низ раскази, уметноста им помага на луѓето да ги изразат своите емоции и да се справат со нив во тешки времиња.

Млад автор: Корнеј

Кога Корнеј имал 16 години, неговиот талент како пејач и како музичар бил признаен во телевизискиот пренос на Наградите за најдобри нови лица во неговата родна Руанда. Но, во годината потоа, се случила трагедија. Корнеј бил сведок на убиството на своето семејство и едвај и самиот се спасил од смртта. По ова, следеле тешки времиња во кои Корнеј станал бегалец и на крајот нашол нов дом во Германија и во Канада. Речиси десет години по своето прво појавување на телевизија во Руанда, Корнеј го издал својот прв албум со наслов *Parce qu'on vient de loin* („Бидејќи доаѓаме од далеку“). Корнеј ги напишал текстот и музиката и бил изведувач на сите песни од овој албум, како начин да им стави крај на кошмарите што го беа следеле откако го загубил своето семејство Со својот соул и ар-ен-би ритам во песните со текст на француски јазик, тој говори за своите искуства од минатото, но и го слави својот нов живот. Музиката на Корнеј, не само што му помогнала да ги излечи своите рани, туку и ги допре срцата на стотици илјади обожаватели поради кои тој стана еден од најголемите комплетни автори и изведувачи на песни на француски јазик во поново време. Денес, Корнеј му помага на Црвениот крст на Канада и на Фондот за деца на Обединетите нации (УНИЦЕФ) со свое учество на концерти и со пишување песни кои помагаат да се излечат раните на децата што страдаат во многу делови од светот.

D'ailleurs je chante souvent pour ne pas crier („Често пеам само за да не заплачам“) - стих од песната на Корнеј, *Seul au monde* („Сам на светот“).

Со љубезност од: cornelie.ca

Уметноста нѝ помага да ја разбереме историјата.

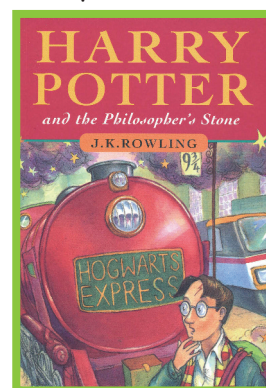
Преку уметноста, можеме подобро да го разбереме нашиот свет и да научиме повеќе за историјата и за културата. Цивилизациите од минатото честопати се помнат и се разбираат благодарение на нивната уметност - нивната архитектура, книжевност, сликарство, скулптури, музика и танц. Древната уметност од цртежите во пештерите, од древните митови и од традиционалните народни песни - нѝ помага да разбереме како луѓето живееле пред нас.

Уметноста е значајна економска активност.

Уметноста претставува дел од индустријата на култура која создава работни места и придонесува кон материјалното богатство во земјите во кои се создаваат оригинални дела. Серијата „Хари Потер“, која забавува милиони обожаватели од целиот свет, е одличен пример за тоа како уметноста придонесува кон вработеноста и кон материјалната добросостојба на една земја. Размислете за момент за сите работни места што се отвориле за приказната за овој млад волшебник да се пренесе до обожавателите во светски рамки. Во оние кои досега заработиле приход од успехот на оваа серија спаѓаат и следниве:

- ◆ Авторот, Џоан Катлин Роулинг
- ◆ Издавачи, уредници, преведувачи, издавачи и лица задолжени за маркетинг, кои ги создале верзиите на овие книги на различни јазици.
- ◆ Продуценти, актери, режисери, композитори, техничари и сите други помошни вработени вклучени во создавањето на филмовите базирани врз овие книги.
- ◆ Дизајнери, изработувачи на софтвери, производители, малотрговци, дистрибутери, како и фабрики и продавници кои произведуваат и дистрибуираат најразлични играчки и други производи за широка потрошувачка базирани врз оваа серија.
- ◆ Туристички водичи и персоналот во хотелите и во рестораните кои се наоѓаат во областите што ги посетуваат туристите кои сакаат да ги разгледаат местата каде се снимале филмовите за Хари Потер.

Серијата „Хари Потер“ досега создала илјадници работни места и приход за вработените од целиот свет.

Размислете за:

- Погледнете околу себе и пронајдете ги сите видови уметност што ве опкружуваат.
- Што ви кажува оваа уметност за културата на авторите што ги создале нејзините дела?
- Во кој вид уметност најмногу уживате? Зошто?
- Што имате научено од уметноста?
  - Можете ли да наведете едно или повеќе лица кои остваруваат приход од уметноста?

Кој ја создава уметноста?

Секое дете е уметник. Проблемот е како детето да остане уметник откако ќе порасне. - Пабло Пикасо

Автори се луѓето кои создаваат уметнички дела. Архитектите, сликарите, композиторите, фотографите и останатите уметници - сите тие се автори на своите уметнички дела. Секогаш кога пишуваме, цртаме или фотографираме нешто, исто така создаваме и сопствено, единствено уметничко дело. Во оваа смисла, сите ние сме автори.

Секој поседува одреден креативен талент кој може да се изрази низ уметноста. Особено младите поседуваат квалитети поради кои можат да бидат покреативни автори од возрасните. Во тие квалитети спаѓаат и следниве:

Имагинација: Младите имаат жива имагинација. Бидејќи имаат помалку очекувања за тоа какви би требало да бидат работите, нивните умови можат да „талкаат“ во неочекувани насоки и да доведат до нови, оригинални творби.

Флексибилност: Младите, општо земено, се поспонтани и помалку критички настроени одозшто возрасните. Затоа, тие се поотворени кон новите идеи и кон експериментирањето со различни техники.

Самоизразување: Младите можат да бидат подобри од возрасните кога треба да ги изразат и да ги споделат своите размислувања и емоции. Оваа леснотија на самоизразување ја „ослободува“ креативноста на нивната уметност.

Млад автор: Џорџ Почепцов

Џорџ ја изразува својата креативност на хартија уште откако ги нацртал своите први скици како 17-месечно бебе. Неговата несопрена креативност се огледува во разнобојните слики покриени со имагинарни животни, ангели и ликови што го изразуваат погледот што Џорџ го има на светот. Џорџ самиот научил да слика и ужива да експериментира со формите на имагинарните животни што ги црта, како и со различни техники на сликање. Неговиот замислен „хартиен свет“ е инспириран од природата, од музиката и од расказите. Неговите дела, што луѓето често ги споредуваат со делата на Пикасо, се продаваат по цени од илјадници долари. Сликите на Џорџ Почепцов се разнобојни изрази на неговата имагинација.

Сликите на Џорџ Почепцов претставуваат колоритни изрази на неговата имагинација.

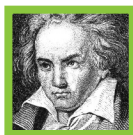
Размислете за:

- Каков вид уметност уживате да создавате?
- Што ве инспирира кога создавате?
- Што сакате да изразите низ вашите уметнички креации?
  - Дали вашите уметнички креации за вас се хоби или би сакале да заработувате за живот од нив?

Игра: Спарувач на млади автори*

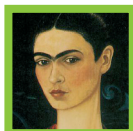
Многумина познати автори почнале да ги создаваат своите дела кога биле многу млади. Можете ли да ги „спарите“ познатите автори од натамошниот текст со нивните први дела?

Бетовен

- насликан првиот автопортрет на 19-годишна возраст

Фрида Кало

- продадени првите слики на 7-годишна возраст

Мери Шели

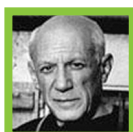
- објавени првите музички дела на 12-годишна возраст

Моцарт

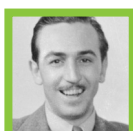
- почеток со пишување на првиот роман на 18-годишна возраст

Пикасо

- напишана првата музичка композиција на 5-годишна возраст

Волт Дизни

© Disney Enterprises, Inc.

- завршена првата признаена слика на 8-годишна возраст

* Погледнете ги одговорите на страна 58

Како создаваат авторите?

За да се создаде уметничко дело е потребно многу повеќе од што само инспирација и креативност. Повеќето автори минуваат неброени часови додека проучуваат и вежбаат пред да го создадат конечното дело. Иако различни автори користат различни техники кога создаваат, постојат најмалку четири чекори низ кои минуваат повеќето од нив:

1. Се создава **нацрт-верзија** на делото. Ова може да биде груба скица на слика, концепт за сторија или избор на главните зборови што ќе се користат во поема или во песна.
2. Нацрт-верзијата се **развија** така што на истата ѝ се дава подефинирана форма и содржина.
3. Нацрт-верзијата се **рафинира** така што ѝ се додаваат детали и од нејзе се бришат непотребните елементи.
4. Се создава **конечна верзија** на делото.

Во текот на овој процес, авторите често наоѓаат инспирација во други уметнички дела. На пример, една слика може да понуди идеја за расказ, а слушањето музика може да ги инспирира потезите со сликарската четкичка што ги прави сликарот. Своите вештини авторот ги подобрува и кога проучува дела на други автори. Ова е една од причините поради кои повеќето автори уживаат да ги слушаат, да ги читаат и да ги набљудуваат делата на други автори.

Размислете за:

На празниот простор под овој текст создадете оригинално дело кое ќе изрази нешто што сте го искусиле претходниот ден. Тоа може да биде нешто што сте го сториле, кажале, слушнале, виделе, па дури и нешто што сте јаделе. Можете да го изразите со цртеж, расказ, песна или низ било која друга уметничка форма што ја претпочитате. Искористете ги чекорите од страница 12 како водич во процесот на создавање.

Како авторите заработуваат за живот од своите дела?

Не сите автори можат да заработат парични средства од своите дела. За да се создадат квалитетни уметнички дела што останатите ќе сакаат да ги купат, потребни се креативност, талент, парични средства и време. За да создаваат, на авторите им се потребни парични средства со кои ќе можат да го купат она што им е потребно за самото создавање и за вежбање со кое ќе ги подобрат своите вештини. Исто така, доколку авторите најголем дел од времето посветат на создавањето свои дела, обично нема да имаат време да работат нешто друго. Затоа, авторите имаат потреба да им биде платено за нивните дела за и тие да можат да си ги платат своите сметки.

Во минатото, талентирани автори обично се потpirале врз помош од патрони и така го наоѓале потребното време и парични средства за да можат да се концентрираат на својата уметност. Патроните биле спонзори, богати и

моќни луѓе како на пример кралеви и верски лидери, кои од авторите барале да создаваат уметнички дела за нив. Финансирањето од страна на овие богати луѓе им овозможувало на талентирани автори и натаму да продолжат да создаваат, меѓутоа притоа повеќето други луѓе немале пристап до нивните дела. Во тоа време, делата обично биле уникатни, односно постоел само

Без разлика на тоа дали украсувале гробници за фараоните или компонирале симфонии за императорите, авторите морале да најдат патрон кој ќе го спонзорира создавањето на нивните дела.

еден примерок од делото наменет за уживање на патронот кој платил за тоа дело да се создаде.

Со текот на времето, технологијата драстично ја сменила ситуацијата на авторите бидејќи на останатите им олеснила да прават примероци од нивните дела. Во 1454 година, со пронаоѓањето на машината за печатење на Гутенберг, станало можно да се печатат бројни примероци од пишаните дела по ниски цени. Со ова, пишаните дела им станале достапни, не само на богатите и на моќните, туку и на сите луѓе кои знаеле да читаат. Оттогаш па сè до денес, новите технологии постојано ги прават делата сè подостапни за сите луѓе. Со

денешните медиуми, како фотографијата, радиото, телевизијата, компакт-диските (ЦД), дигиталните дискови (ДВД), компјутерите и интернетот, денес повеќе одошто кога било порано, стана полесно и поевтино да се прават примероци од сите видови дела и тие да се дистрибуираат.

Современата машина за печатење била првата технологија која влијаела врз начинот на кој авторите ги контролираат репродуцирањето и дистрибуирањето на своите дела.

Денес, кога нивните дела се полесно достапни за сите луѓе насекаде низ светот, авторите повеќе не се потпираат врз богатите спонзори за кои мора да создаваат уникатни примероци на своите дела. За денес да заработуваат за живот, авторите мора да поседуваат одредена контрола врз начинот на кој се користат различните примероци од нивните дела. Без оваа контрола, тие не би биле во можност да заработат доволно за да можат да живеат од својата уметност и би морале да најдат друга работа за да можат да си ги плаќаат сметките. Поради ова, авторите би имале помалку време да создаваат нови дела, а сите ние би трпеле последици бидејќи би имале помалку дела во кои би уживале.

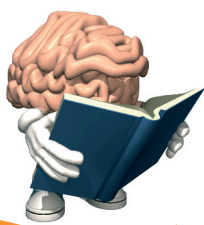
За да ги поттикнат талентирани автори и да им овозможат и натаму да создаваат, повеќето земји денес на авторите им доделуваат посебни права за контрола врз нивните дела. Овие права се познати како авторско право.

АВТОРСКО ПРАВО

Што е авторско право?

Човекот слика со умот, не со рацете. - Микеланџело

Интелектуалната сопственост се однесува на сите творби на човековиот ум. Интелектуалната сопственост се дели на **Авторско право** и **Сродни права** од една страна, и **Индустријска сопственост** од друга страна.

Творбите на човековиот ум се штитат со законите во областа на интелектуалната сопственост.

Интелектуална сопственост

Авторско право:

- штити оригинални дела.

Сродни права:

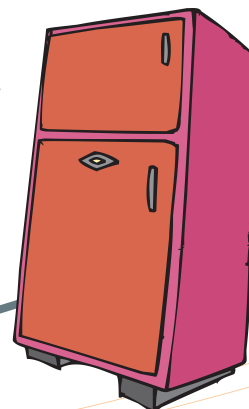
- ги штитат изведбите, оригиналните записи и емитувањата на делата..

Индустријска сопственост:

- Патентите ги штитат пронајдоците.
- Индустриските дизајни ги штитат дизајните на производите.
- Заштитените трговски ознаки ги штитат карактеристичните ознаки.

Размислете за:

Понекогаш може да се случи повеќе од еден вид интелектуална сопственост да важи за еден ист производ. На пример, размислете за ладилникот. Една конкретна заштитена трговска ознака може да ги заштити називот и логото на производителот на ладилникот. Деловите и процесите во ладилникот со кои храната се одржува во студена состојба, можеби се патентирани пронајдоци. Дизајнот на ладилникот (стилот и изгледот на неговите фиоки, полици, рачки итн.) веројатно се заштитени со индустриски дизајни. Можете ли да се сетите на некои други производи што би можеле да се заштитени со повеќе од еден вид интелектуална сопственост?

Што штити авторското право?

Авторското право штити широк спектар дела, каде може да спаѓаат и следниве:

Пишани дела - книги, говори, статии во списанија и во весници, романи, раскази, поеми, есеи, театарски дела, учебници, веб-страни, реклами и обележани кореографии.

Музички дела - музички композиции, текстови, песни и „рингтонови,“ во сите видови формати (нотни записи за музиката, компакт-дискови, МП3-целини итн.).

Сликовни дела - цртежи, слики, фотографии, стрипови, скулптури, архитектонски дела и карти.

Драмски и кореографски дела - театарски претстави, опери и танцови.

Филмови и мултимедијални производи - филмови, видео-игри, телевизиски програми и цртани филмови.

Компјутерски програми - јазик за компјутерско програмирање со човечки (изворен код) и машински (целен код).

Авторското право **НЕ ШТИТИ** идеи или факти кои едноставно постојат.

Авторското право го штити начинот на кој се изразуваат идеите. Овој израз е единствен односно уникатен начин на кој се бираат и се организираат зборовите, нотите, боите, формите и слично. Токму поради изразот, делото станува оригинално. Ова значи дека е можно да постојат бројни различни дела во врска со една иста идеја и сите тие дела да бидат заштитени со авторско право, сè- додека секое од тие дела таа идеја ја изразува на свој оригинален начин.

На пример, вашиот наставник може да побара вие и вашите сокласници да нацртате слика од куче кое си игра со топка. Иако идејата (куче кое си игра со топка) е иста, сите вие ќе изберете различни бои и форми за да ги изразите (нацртате) кучето и топката. Иако цртежите претставуваат изрази на една иста идеја, сите тие ќе бидат оригинални, а со тоа и заштитени со авторско право.

Една идеја (како на пример, куче кое си игра со топка) може да се изрази на бројни различни начини. Авторското право го штити само изразот на идејата, а не самата идеја.

Размислете за:

Можете ли да се сетите на некоја идеја која е изразена на три различни начини во три оригинални дела? Еве еден пример како почеток.

Идеја:

Авантурите на едно куче.

Оригинални дела што ја изразуваат таа идеја:

Повикот на дивината, роман на Џек Лондон

Бетовен, филм на „Universal Studios“

Кучешки живот, игра за „Плејстејшн 2“ од „Frontier Developments“

Млад автор: Кристофер Паолини

Кристофер толку многу сака да чита фантастични авантури, што на 15-годишна возраст одлучил да напише сопствена сторија. Инспириран од идејата за момче кое изведува змеј од јајце (од книгата на Брус Ковил, *Цереми Тачер, изведувач на змејови*), младиот автор осмислил фантастична трилогија за едно момче, неговиот пријател-змејот и за нивното опасно патување на кое го спасуваат светот од злото. Инспирација за својата сторија Кристофер добил и од други фантастични и научно-фантастични дела, вклучувајќи ги и серијата *Господар на прстените* на Џон Роналд Ројел (Џ.Р.Р.) Толкиен, серијата *Јавачите на змејови* од Терн од Ен МекКафри и филмовите на Џорџ Лукас од серијалот *Војна на ѕвездите*. Иако Кристофер очигледно бил инспириран од идеите што се користеле во други дела, неговиот израз на овие идеи (приказната во сторијата, описите, ликовите и дијалозите) е оригинален и, со самото тоа, заштитен со авторско право. До моментот кога Кристофер наполнил 19 години, неговата прва книга со наслов *Ерагон* веќе беше станала успех, се продавала во милиони примероци низ целиот свет и му донела место на листата на бестселери на *Њујорк Тајмс*.

Сторијата на Кристофер која и самата се оформила врз идеите содржани во претходни романи, во поново време има инспирирано создавање и други оригинални дела: превод на книгата на над 30 јазици, филм и видео-игра.

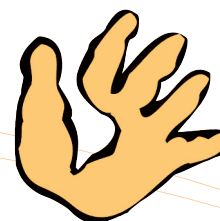

Со љубезност од: Random House, Inc

Кои се предусловите за авторско право?

Во повеќето случаи, **оригиналноста** е единствениот предуслов што едно дело мора да го исполни за да може да биде заштитено со авторско право. Ова значи дека делото не смее едноставно да претставува копија од некое друго дело.

Авторското право ги штити оригиналните дела, без оглед на нивниот квалитет.

Едно дело не мора да биде полезно, убаво, па дури ниту вредно, за да биде заштитено со авторско право. Всушност, делата се штитат со авторско право без оглед на нивниот квалитет. Детскиот цртеж на кој бојата е нанесена со прсти има исто онолку заштита по основ на авторско право колку има и ремек-делото на некој познат сликар. Мелодијата во некоја реклама е подеднакво заштитена со авторско право колку и најновата песна на вашата омилена музичка група. Исто така, оригиналните записи во вашиот дневник имаат исто онолку заштита по основ на авторско право колку што имаат и романите на некој добитник на Нобеловата награда.

© Влада на Хонг Конг, Кина. Сите права задржани.

Посебна благодарност до Министерството за интелектуална сопственост на Хонг Конг, г.ЛИ Мин-Чи и до групацијата „Џејд Дајнести“

Некои земји го поставуваат и предусловот според кој делото мора да биде **фиксирано** во материјална форма пред да биде заштитено. Едно дело може да се фиксира на бројни различни начини; може да биде напишано на хартија, насликано на сликарско платно, снимено (во звучен и/или во видео-запис) итн.. На пример, во оние земји кои налагаат дека делото мора да биде фиксирано, една танцова кореографија може да биде заштитена само под услов движењата кои се нејзин составен дел да бидат запишани во кореографски запис, снимени на видео или фиксирани во која било друга форма.

Како се добива авторското право?

Заштитата по основ на авторско право е автоматска. Во моментот кога ќе нацртате слика или ќе напишете поема, вашите дела стануваат заштитени со авторско право.

Симболот © често се користи како потсетник дека делото е заштитено со авторско право. По овој симбол често следи името на сопственикот на авторското право и годината во која делото било создадено. На пример,

„© WIPO, 2007“ би се користело како ознака за публикација што ја создала Светската организација за интелектуална сопственост (WIPO) во 2007 година.

На веб-сајтовите, по симболот © може да следат повеќе години како на пример „© WIPO 1999-2007.“ Ваков вид наведување се користи за оние дела кои постојано се ажурираат. Првата наведена година е годината кога делото за првпат било објавено (годината кога бил покренат веб-сајтот на WIPO), додека втората наведена година е тековната година или годината кога било спроведено последното ажурирање.

Бидејќи симболот © претставува само потсетник, не е неопходно истиот да биде вклучен заедно со делата за тие да бидат заштитени. Дури и ако со некое дело не е содржан симболот ©, тоа дело сепак може да биде заштитено со авторско право.

Размислете за:

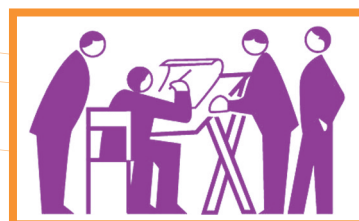
Навратете се на делото што сте го создале на страница 13. Вметнете известување за авторско право, со симболот ©, вашето име и годината во која сте го завршиле своето дело.

Кој го поседува авторското право?

Авторското право врз конкретно дело го поседува лицето што го создало тоа дело. Како што видовме претходно, создавачот често се нарекува автор на делото. На пример, сте го создале вашиот дневник, вашиот уметнички проект и фотографиите од вашиот последен годишен одмор. Вие сте авторот кој го поседува авторското право врз сите овие дела.

Понекогаш, едно дело се создава од страна на повеќе од едно лице. Во такви случаи, сите лица кои придонесле кон создавањето на делото се сметаат за негови заеднички автори односно коавтори и сите тие го споделуваат авторското право врз **заедничкото дело**.

Во некои случаи, авторите посакуваат да останат анонимни или користат псевдоним за од јавноста да го сокријат својот вистински идентитет. Во такви случаи, авторот и натаму го поседува авторското право врз своите дела иако со неговите права обично управува компанијата која врши дистрибуирање на делата (на пример, неговиот издавач) со цел вистинскиот идентитет на авторот да остане мистерија.

Размислете за:

Во 1967 година, 16-годишната Сузан Елојз-Хинтон ги напишала *Аутсајдерите*, роман за две меѓусебно ривалски групи бунтовни тинејџери. Сторијата била напишана од гледна точка на момче, а издавачот на Сузан бил загрижен дека читателите нема да ја сфатат сериозно книгата ако дознаат дека авторот е девојка. Во книгата бил сокриен дел од идентитетот на авторот така што биле користени нејзините иницијали, С.Е., наместо нејзините целосни имиња.

- ◆ Можете ли да наведете некои други причини поради кои авторите понекогаш посакуваат делумно или целосно да го сокријат својот идентитет така што ќе останат анонимни или ќе користат псевдоними?
- ◆ Можете ли да се сетите на дела од други автори кои останале анонимни или кои користеле псевдоними?

Во некои земји, кога некој ќе создаде ново дело како дел од својот договор за вработување, компанијата или институцијата која е работодавач на тоа лице може да биде сопственик на авторското право врз тоа дело.

Внимавајте!!

Фактот дека поседувате физички или електронски примерок од едно дело, од вас не прави сопственик на содржината на тоа дело која е заштитена со авторско право. На пример, можеби сте сопственик на некоја книга, но тоа од вас не прави сопственик на авторското право што ги штити текстот и сликите содржани во таа книга. Слично на тоа, ако купите компакт-диск, тоа не значи дека сте го купиле и авторското право со кое се штитат музиката, текстот и сликите содржани на тој компакт-диск.

Бидејќи не го поседувате авторското право врз содржината на книгите и на компакт-диските што ги имате, постојат јасни граници за тоа што смеете и што не смеете да правите со овие производи. Во натамошниот текст прочитајте кои права се ограничени само за сопствениците на авторското право.

Дали авторското право е исто во целиот свет?

Конкретните права што по основ на авторското право им се доделуваат на авторите, зависат од законодавствата на земјите. Поради ова, можно е правата на авторите во една земја да не се сосема исти со правата на авторите во некоја друга земја. Ова може да внесе забуна во користењето на делата, особено во свет во кој до делата лесно може да се пристапи во различни земји (на пример, преку интернет). Со цел намалување на оваа забуна, бројни влади имаат потпишано меѓународни спогодби во обид да ги намалат разликите во нивните закони од областа на авторското право и да го олеснат користењето на делата во светски рамки.

Првата меѓународна спогодба и обид да се намалат разликите кај правата што им се доделуваат на автори во различни земји, била

Конвенцијата од Берн. Виктор Иго, познатиот француски автор на романот *Клетници (Les Misérables)*, бил вклучен во изготвувањето на оваа конвенција. Тој и останатите автори сакале да бидат сигурни дека нивните права ќе се почитуваат и во други земји, а не само во нивните матични земји.

Авторот Виктор Иго бил вклучен во изготвувањето на Конвенцијата од Берн.

Од донесувањето на Конвенцијата од Берн во 1886 година до денес, авторите уживаат серија заеднички права во над 160-те земји кои досега ја имаат потпишано Конвенцијата (земјите-членки на Конвенцијата).

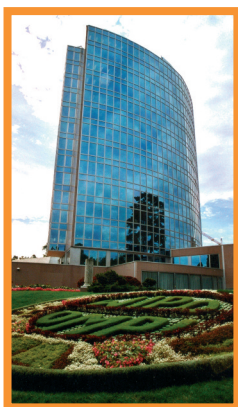
Секоја земја-членка на Конвенцијата од Берн мора да им ја понуди истата заштита на делата од автори од други земји-членки, каква што им нуди на делата од своите национални автори. Исклучок кон ова е правилото за покусо времетраење. Според ова правило, земјата-членка не е обврзана да им обезбедува заштита на делата од некој странски автор во период кој трае подолго од периодот на заштита што се овозможува за тие дела во земјата на потекло на тој автор.

Освен ова, според Конвенцијата од Берн, делата не мора да бидат регистрирани за да бидат заштитени со авторско право. Заштитата врз основа на авторско право е автоматска од моментот кога делото е создадено.

Размислете за:

Дали вашата земја е земја-членка (договорна страна) на Конвенцијата од Берн?
Дознајте на: <http://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/>

Доколку е така, вашите дела автоматски се заштитени со минималната серија права, како во вашата земја, така и во сите други земји кои исто така се земји-членки на Конвенцијата од Берн.

Светската организација за интелектуална сопственост (WIPO) соработува со владини претставници од различни земји во изготвувањето и во ажурирањето меѓународни спогодби од областа на авторското право.

Од своето седиште во Женева, Швајцарија, WIPO помага да се заштитат правата на авторите.

Кои права ги обезбедува авторското право?

Авторското право на авторите им дава серија ексклузивни права врз нивните дела. „Ексклузивни“ значи дека постојат одредени работи што само авторите смеат да ги прават со своите дела. Во некои случаи, авторите добиваат право на надомест наместо ексклузивно право. Во такви случаи, авторот може да прими исплата за користењето на неговото дело, но не смее да го спречува самото користење на тоа дело. Ексклузивните права, како и правата на надомест, имаат за цел да ги наградат авторите за нивната креативност, нивната инвестиција и нивниот вложен труд, како и да ги поттикнат авторите и натаму да создаваат нови дела.

Според Конвенцијата од Берн, во рамките на авторското право постојат два вида права:

(1) Економски права - Авторите имаат ексклузивно право да го сторат следново:

- а) **да го репродуцираат делото.** Овде спаѓа секаква форма на изведување копии како на пример фотокопирање, преземање од интернет, поставување на интернет, печатење, снимање, фотографирање, скенирање итн.
- б) **да го преведуваат делото на други јазици.**
- в) **да го адаптираат делото.** Со оваа измена или трансформација обично се менува видот на делото. На пример, романот се преточува во филм, или цртеж низ анимација се претвора во цртан филм. И продажбата од ликови (кога се користи име или слика на некој измислен лик за продажба на производи како што се играчки, маици итн.) во себе може да содржи некаква форма на адаптација.
- г) **да го изложуваат/изведуваат делото пред јавноста.** На пример, прикажување фотографии во уметничка галерија, изведба на претстава пред публика или пуштање компакт-диск на продажно место или во ресторан.

- д) **да го дистрибуираат** делото така што на јавноста ќе ѝ продаваат примероци од истото.
- ѓ) **да го емитуваат** делото, на пример, ако некоја песна се пушта на радио или ако некој филм се прикажува на телевизија.
- е) **да го проследуваат** делото до јавноста, на пример, ако едно дело се постави на интернет.

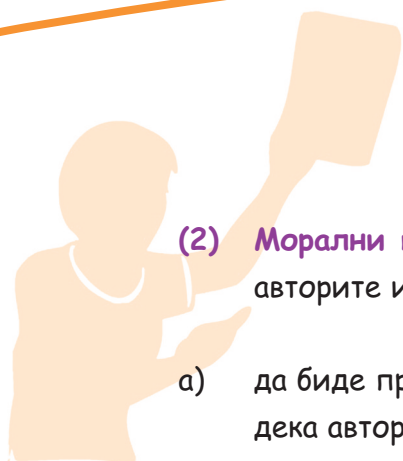
Накучо, ниту едно дело заштитено со авторско право не смее да се репродуцира, преведува, адаптира, изложува или изведува во јавност, да се дистрибуира, емитува или да се проследува до јавноста, без дозвола од неговиот автор. Токму ова се мисли со фразата „Сите права задржани“ на која се наидува кај бројни дела.

Внимавајте!!

Постои граница врз правото што авторот го има врз дистрибуцијата, а се нарекува **доктрина на прва продажба**.

Конкретните детали на ова правило зависат од законите на земјите и затоа можат да се разликуваат од една до друга земја. Меѓутоа, општо кажано, ова правило значи дека правото за дистрибуција на секој примерок одделно завршува со првата продажба на тој примерок. Ова значи дека лицето кое ќе купи примерок од делото го има правото натаму да го дистрибуира тој примерок.

На пример, ако купите музички компакт-диск, можете да го понудите на свој пријател како подарок или да го препродадете на пазар за користени работи. Но, не смеете да ги поставувате песните од тој компакт-диск на интернет бидејќи за тоа ќе ви биде потребен електронски примерок од песните. Иако смеете да редистрибуирате конкретна копија од делото откако ќе ја купите, правото на репродукција и натаму претставува едно од ексклузивните права на авторот.

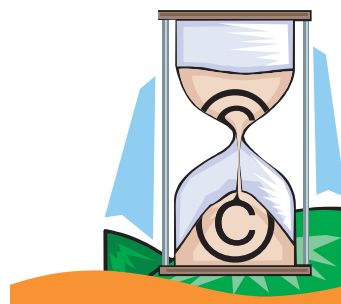
(2) **Морални права** - Ова се права со кои се одржува лична поврзаност меѓу авторите и нивните дела. Тука спаѓаат правата на авторот:

- а) да биде признаен како автор на делото (*право на авторство*). Ова значи дека авторите можат да одлучат дали ќе се потпишат со свое име, дали нема да се потпишат со свое име (ќе останат анонимни) или дали ќе се потпишат со измислено име (ќе користат псевдоним) на своите дела.
- б) да упати забелешки кон какви било измени на делото со кои би можела да им се нанесе штета на честа или на репутацијата на авторот (*право на интегритет*).

Колку трае авторското право?

Заштитата по основ на авторско право не трае вечно. Времетраењето на заштитата варира зависно од:

- ◆ националното законодавство на секоја земја;
- ◆ авторот кој го создал делото;
- ◆ видот на делото.

Во земјите што се членки на Конвенцијата од Берн, авторското право трае сè додека авторот е жив, плус уште 50 години по смртта на авторот. Меѓутоа, во многу земји, заштитата по основ на авторско право трае подолго од овој минимален период. На пример, во САД и во земјите на Европската унија, заштитата по основ на авторско право обично трае во текот на животот на авторот, плус уште 70 години по неговата смрт.

Економските права се пренесуваат до наследниците на авторот по неговата смрт. Тие стануваат **носители на правата** врз делата на починатиот автор. Овие носители на правата продолжуваат да примаат плаќања за репродукција, превод, адаптација, јавна изведба, дистрибуција, емитување и за проследување до јавноста на делото, без оглед на тоа колку трае периодот по смртта на авторот.

The BOY WHO WOULD NEVER GROW UP

На пример, пред својата смрт, шкотскиот автор Џејмс Метју Бари го доделил авторското право врз својот роман „Петар Пан“ како подарок до болницата „Грејт Ормонд Стрит“ во Лондон. Затоа, оваа болница е сопственик на авторското право врз „Петар Пан“ и го има правото да забрани/дозволи и да наплати какви било изведби, адаптации и изданија на приказната за Петар Пан.

Моралните права обично траат најмалку онолку долго колку и економските права, иако има и земји во кои тие траат засекогаш. Зависно од законите на земјите, моралните права понекогаш можат и да се префрлат до наследниците на авторот кои се грижат починатиот автор и натаму да остане признаван како автор на своите дела, а неговата чест и репутација да не бидат загрозени со какви било измени на неговите дела.

Кога станува збор за дела што ги создале повеќе автори, а не само еден автор, моментот кога истекува важноста на заштитата по основ на авторско право се пресметува од моментот кога ќе почине последниот жив коавтор. На пример, француските автори Ренè Гошини и Албер Удерзо заеднички го создале стрипот за *Астериск*. Ренè Гошини починал во 1977 година, но авторското право врз ова заедничко дело ќе престане да важи дури 70 години по смртта на Албер Удерзо, вториот автор кој сè уште е жив.

Времетраењето на заштитата за анонимни дела и за дела потпишани со псевдоними се пресметува од моментот на нивно издавање. Но, доколку вистинскиот идентитет на авторот е познат и покрај неговиот псевдоним, заштитата по основ на авторско право трае исто онолку колку и за останатите автори (најмалку 50 години по смртта на авторот).

Кога автор на едно дело е корпорација или институција, а не поединец, времетраењето на заштитата по основ на авторско право исто така се пресметува од моментот кога делото било објавено.

И на крај, во повеќето земји, филмовите и фотографиите имаат различно (обично покусо) времетраење на заштитата по основ на авторско право одошто останатите дела.

Размислете за:

Колку

долго трае заштитата по основ на авторско право во вашата земја? Дали оваа заштита се разликува зависно од авторот и од видот на делото?

Одговорот на овие прашања можете да го најдете доколку стапите во контакт со заводот за авторски права на вашата земја или доколку ги прочитате законите од областа на авторското право во вашата земја. Информации за законите на вашата земја од областа на авторското право можете да јадете и во базата на податоци на Светската организација за интелектуална сопственост (WIPO) наречена Збирка на закони со електронски пристап (CLEA):
<http://www.wipo.int/clea/en/index.jsp>

Може ли авторското право да се пренесе?

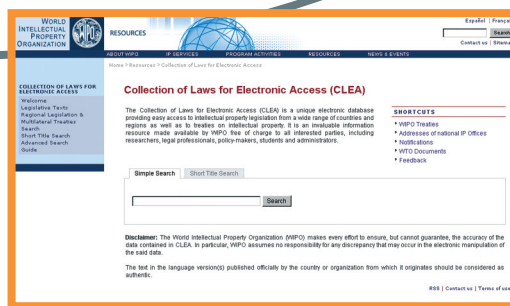
Авторите може да одлучат да ги продадат економските права врз своите дела. Со продажба на своите права, авторите можат да се концентрираат врз создавањето нови дела додека други лица се грижат за репродукцијата, преводот, адаптацијата и за дистрибуцијата на нивните претходни дела. Лицата кои откупуваат економски права од авторите исто така се нарекуваат носители на правата.

Моралните права се независни од економските права и тие секогаш остануваат кај авторот, дури и откако ќе се продадат економските права.

Авторите кои ги продаваат економските права врз своите дела добиваат плаќања кои се нарекуваат **авторски хонорари**. Постојат два начина за продажба на економските права: **доделувања** и **издавања под лиценци**.

Доделување е начин на пренос на едно или на повеќе економски права на авторот, со кој пренос лицето што го откупува правото односно правата станува нов сопственик на авторското право. Доделувањата не се дозволени во сите земји.

Издавање под лиценца значи дека авторот останува сопственик на своите економски права, но му дозволува на купувачот (или на корисникот на лиценцата) на правата да спроведува одредени постапки опфатени со овие

права во тек на ограничен период и со ограничени намени. На пример, авторот на некој роман може до одреден издавач да ги издаде под лиценца своите права за репродукција и за дистрибуција на романот. Авторот исто така може под лиценца до филмски продуцент да ги издаде своите права на адаптација на романот доколку тој продуцент сака да сними филм базиран врз романот.

И на крај, авторот може да одлучи да не користи дел од своите права или да не користи ниту едно свое право. На пример, авторот може да ги постави своите дела на интернет и да нагласи дека секој може слободно и бесплатно да ги користи неговите дела. Исто така, авторот може да посака да ја ограничи употребата на своето дело што го поставил на интернет, на пример, така што ќе дозволи тоа да се користи само за некомерцијални намени. Во овој случај, авторот на сите им дозволува да го копираат, преведуваат, адаптираат, изведуваат, па дури и да го емитираат неговото дело, сè додека тие лица не заработуваат никакви средства од сите овие наведени примени.

Организациите како што е „Креативен народ“ нудат примери за тоа како авторите можат да ги означат своите дела така што да е јасно кои права важат за тие дела. Повеќе информации за ова можете да најдете на:
<http://creativecommons.org/>

Млад автор: Флавија Бухор

Кога имала дванаесет години, Флавија почнала да пишува приказна за три девојчиња кои се обидуваат да го спасат својот фантастичен свет со помош на магични камчиња. Две години подоцна, нејзината книга со наслов „Пророштвото на камчињата“ („La prophétie des pierres“), била објавена во Франција. Книгата веднаш станала бестселер; над 20 комерцијални издавачи од целиот свет побрзале да ги откупат правата за превод, издавање и за продажба на книгата на Флавија во своите земји. Романот се има продадено во десетици илјади примероци во Франција, Германија и во САД.

Флавија ги има продадено правата за превод, репродукција и за дистрибуција на својата книга..

Со љубезност од: Hyperion Books for Children

Игра: Детектив за авторско право*

Добро погледнете ја предната корица и внатрешна страна од замислената книга подолу и утврдете го следново:

Кој е сопственик на моралните права врз оригиналниот текст на португалски јазик?

Кој е сопственик на моралните права врз преводот на текстот на англиски јазик?

Кој е сопственик на авторското право врз уметничката изведба на корицата?

Кој е сопственик на издавачките права?

Кои се економските права содржани во изразот „Сите права задржани“?

SONO NA AMAZON од А. Чико

Превод од оригиналот на
португалски јазик:
Џ. Литл

Дизајн на корица:
Карлос Мајорха
©2006 XYZ Publishers.
Сите права задржани.

* Погледнете ги одговорите на страна 58

Што се сродни права?

Уметничките дела често ѝ се ставаат на располагање на јавноста низ услугите на изведувачи, создавачи на записи (фонограми) и на емитувачи односно радиодифузери. На пример, помислете на некој песна која се пушта на радио. Откако авторите (текстописецот и композиторот) ќе ја создадат песната, нејзе потоа ја изведуваат пејачи и музичари, ја снима создавачот односно продуцентот на звучни записи и ја дистрибуира емитувачот односно радиодифузерот.

За изведба, снимање и за емитување на делата е неопходна голема инвестиција во смисла на време и на парични средства. Со цел да обезбедат основи за поврат на ваквите инвестиции и да поттикнат повеќе дела кои ќе ѝ бидат ставани на располагање на јавноста, владите им даваат посебни права на изведувачите, создавачите на звучни записи и на радиодифузерите. Овие права се нарекуваат сродни права бидејќи се тесно поврзани со авторското право.

Времетраењето на заштитата по основ на сродни права зависи од националното законодавство на секоја земја одделно. Општо земено, минималното времетраење на оваа заштита изнесува: за изведувачите, 50 години од крајот на годината во која изведбата е фиксирана во тонски запис; за создавачите на звучни записи, 50 години од крајот на годината во која бил објавен звучниот запис; а за радиодифузерите, 20 години од крајот на годината во која се случува емитувањето.

Изведувачи

Бројни уметнички дела не можат целосно да бидат почитувани и ценети без помошта од изведувачите. На пример, во музичка композиција обично повеќе се ужива кога ја изведува музичар одошто кога се чита во нотен запис. Истото може да се каже за сценарија, театарски претстави, па дури и за романи, зашто повеќето луѓе претпочитаат кога нив ги изведуваат актери на сцена или на филмското платно.

Изведувачите - како на пример, актери, музичари, танчари и пејачи - внесуваат живот во делата на авторите. Додека глумат, свират инструмент, танцуваат или пеат, изведувачите ги толкуваат делата во свој личен уникатен стил. Оригиналните интерпретации на делата поседуваат вредност и затоа се заштитени со сродните права.

Општо земено, изведувачите можат да го забранат снимањето и емитувањето на нивните изведби во живо, а без нивна согласност. Исто така, меѓу останатото, тие го имаат правото да го спречат натамошното копирање и пренесување преку интернет на нивните музички записи. На пример, една музичка група може да им забрани на обожавателите да ги снимаат на видео-запис нивните настапи во живо. Музичката група може да им забрани на обожавателите и да поставуваат на интернет копии од нејзиниот албум.

Без овие права, на изведувачите не би им било плаќано за нивните интерпретации. Кога секој би можел да ја сними и слободно да ја емитува изведбата на некој уметник, некои луѓе кои купиле билет за да присуствуваат на таа изведба можеби повеќе ќе сакаат да гледаат бесплатно емитување. Никаков приход на уметникот не му носат ниту снимките направени и копирани без негова согласност. Доколку уметникот не може да заработува за живот од своите интерпретации, ќе мора да заработува со некое друго работно место и поради тоа можеби ќе изведува и ќе прави записи од помал број дела во кои ние ќе можеме да уживаме.

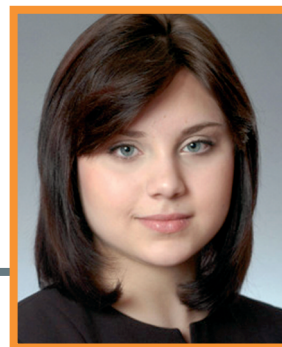
Во неколку земји, изведувачите исто така имаат права слични на моралните права на авторите. Овие права ги штитат изведувачите од нарушување на нивните изведби. Тие на изведувачите им овозможуваат и да побараат нивните имиња да бидат спомнати во поврзаност со нивните изведби.

Млад автор: Атена Адамопулос

Откако знае за себе, Атена компонира музика во главата. Свири чело и клавир и ужива да компонира оригинални дела за обата инструмента. Но, кога станува збор за изведба на нејзините дела, повеќе сака да седне во публика и да им дозволи на исклучителни музичари да ги свират нејзините дела. Всушност, токму изведбата на една нејзина композиција со наслов *Монолог* од страна на светски познатиот челист *Јо Јо Ма* во една радио-емисија, на Атена ѝ донесе поголем публицитет и почит како млад композитор. Атена сонува за тоа еден ден да слушне некоја своја композиција како дел од музичката основа на некој филм.

„Кога за првпат го слушнав делото во главата, го слушнав слично на ова, но не сосема исто ... а, ова е речиси десет пати подобро“ - реакција на Атена откако го слушнала *Јо Јо Ма* како ја изведува нејзината композиција.

Со љубезност од:
Атена Адамопулос

Создавачи на звучни записи

Создавач на звучни записи односно на фонограми е лицето или компанијата што први фиксираат (ги снимаат звуците од) една изведба. Звучен запис односно фонограм претставува оригинален запис, додека компакт-диските и МП3-записите претставуваат копии од овој оригинал.

Снимањето во запис на звуците од една изведба налага скапа техничка опрема и специјализирани лица. Создавачите на звучни записи ги надоместуваат трошоците што ги направиле за оваа опрема и работен ангажман така што продаваат копии од тонските записи на компакт-дискови или на МП3-записи. Создавачите на звучни записи го имаат правото да им одобрат или да им забранат на останатите да ги копираат, емитуваат и да ги дистрибуираат нивните звучни записи.

Создавањето на првиот квалитетен запис на одредена изведба е тешка и скапа работа, но со новите технологии стана многу евтино и лесно да се копира оригиналниот запис. Кога создавачите на звучни записи би го немале правото да ги спречуваат останатите да ги репродуцираат нивните фонограми, многумина истите би ги копирале бесплатно наместо да ги купуваат компакт-диските или МПЗ-записите што создавачите на звучни записи се обидуваат да ги продаваат. Ова неконтролирано копирање не би им донело никаков приход на создавачите на звучни записи кои поради тоа не би можеле да си ги надоместат трошоците што ги направиле при снимањето во запис на оригиналната изведба. Кога создавачите на звучни записи не би заработувале од своите оригинални записи, би имале помал поттик да прават записи од сите идни изведби. Поради тоа, би била помала бројката на автори и на изведувачи кои би добиле шанса нивните дела и изведби да бидат снимени во запис. Освен тоа, потрошувачите би имале помал избор на нови звучни записи што би можеле да ги слушаат.

Кај бројни звучни записи, симболот © се користи за да се прецизира кој е сопственикот на сродните права врз записот.

Радиодифузни организации

Низ емитувањата преку радио и телевизија, делата на авторите и интерпретациите на тие дела од страна на изведувачите ѝ стануваат достапни на широката јавност. За радиодифузните организации да се поттикнат да инвестираат во технологијата потребна за емитување на делата, владите и на овие организации им овозможуваат заштита по основ на сродни права.

Радиодифузните организации го поседуваат правото да ги одобрат или да ги забранат реемитувањето, снимањето (фиксирањето) и копирањето на записите од своите емитувани содржини.

Активност на создавање

Со група пријатели:

Создадете, изведете и снимете музичко видео во живо:

- 1) Напишете го текстот за песната, компонирајте ја музиката и изработете ја кореографијата;
- 2) изберете ги музичарот (музичарите), пејачот (пејачите) и танчарот (танчарите) што ќе ја изведуваат песната;
- 3) најдете место каде ќе ја изведувате вашата музика;
- 4) дизајнирајте постер за промоција на изведбата;
- 5) изведете ја песната и направете запис од вашата изведба.

или

Создадете, изведете и снимете скеч:

- 1) Напишете го сценариото за скечот што треба да се изведе, вклучувајќи ги и сценските упатства и дијалогот;
- 2) изберете ги актерите и назначете режисер кој ќе помага да се вежба скечот;
- 3) најдете место каде ќе го изведете скечот;
- 4) дизајнирајте постер за промоција на изведбата;
- 5) одглумете го скечот и направете запис од вашата изведба.

Потоа, размислете за следново:

- 1) Какво авторско и/или какви сродни права има секој член на вашиот тим одделно во однос на вашето заедничко дело и изведба?
- 2) Колку време и парични средства сте потрошиле за да го создадете и изведете музичкото видео/скечот?
- 3) Што би сакале да направите со конечното дело? (На пример: да го покажете на директори во музичката индустрија во обид да склучите договор за снимање; да го поставите делото достапно за бесплатно преземање од интернет; самите да продавате копии од делото итн.)?

Како се управува со авторското право и со сродните права?

Пред вие или кој било друг да можете да користите некое дело заштитено со авторско право и/или со сродни права, мора да ги најдете носителите на тие права и од нив да побарате дозвола за правото да го користите делото, а понекогаш дури и да платите за тоа. Овој процес се нарекува **одобрување на правата**.

Авторите и изведувачите (особено оние кои се популарни) лесно можат да бидат „претрупани“ со многубројни барања од сите оние кои сакаат да ги репродуцираат, емитуваат, адаптираат или на некој друг начин да ги користат нивните дела и изведби, на начин за кој е неопходно одобрување од нивна страна. Водењето евиденција за сите овие барања и одлучувањето дали за истите да се даде дозвола за бесплатно користење или за одреден надомест - се работи што може да одземат многу време.

Овие барања се многу важни бидејќи токму низ давањето дозвола преку лиценци и доделувања, на авторите и на изведувачите им се плаќаат нивните авторски хонорари. За да можат да имаат време и натаму да создаваат и да изведуваат дела, а истовремено да одговорат на сите барања, бројни автори и изведувачи ги користат услугите на **Организациите за комплетно управување**. Овие организации делуваат како врска меѓу авторите и изведувачите од една страна и сите оние кои сакаат да ги користат нивните дела од друга страна. Тие даваат одобренија, наплатуваат авторски хонорари, а исто така и откриваат и спречуваат неовластени примени и бараат надомест за истите. Благодарение на овие организации, авторите и изведувачите ги добиваат плаќањата на средствата што ги заслужуваат кога нивните дела и изведби се користат, а корисниците полесно можат да дојдат до дозвола за користење на овие дела и изведби.

Повеќето земји имаат свои национални организации за комплетно управување со кои можете да стапите во контакт и кои наместо вас ќе управуваат односно ќе „менаџираат“ со правата врз вашите дела или изведби. Со овие организации можете да контактирате и кога ви е потребна дозвола за користење на делата или на изведбите на други автори.

Националните организации за комплетно управување обично припаѓаат на некоја меѓународна асоцијација (група) на овие организации. За да ја најдете националната организација што може да ви помогне да управувате со своите права како автор или што ќе може да ве упати како да добиете дозвола да користите дело или изведба на друг автор или изведувач, можете да стапите во контакт со некоја од овие меѓународни асоцијации.

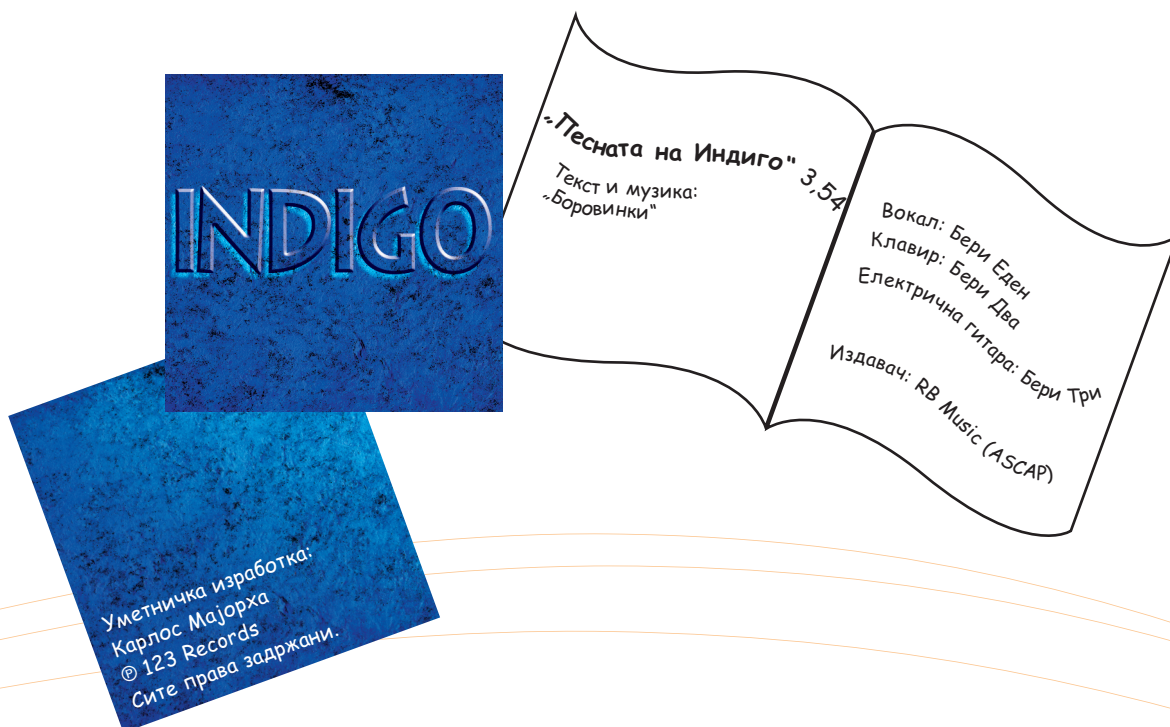
Во натамошниот текст се наведени интернет-линкови до некои од најпознатите меѓународни асоцијации кои им помагаат на авторите, изведувачите, создавачите на звучни записи и на радиодифузните организации во спроведувањето на нивните права:

- ◆ Асоцијација на европски организации на изведувачи
<http://www.aepo.org>
- ◆ Меѓународна конфедерација на друштва на автори и на композитори
<http://www.cisac.org>
- ◆ Меѓународна федерација на актери
<http://www.fia-actors.com>
- ◆ Меѓународна федерација на музичари
<http://www.fim-musicians.com/eng/index.html>
- ◆ Меѓународна федерација на организации за права на репродукција
<http://www.ifrro.org>
- ◆ Меѓународна федерација на фонографската индустрија
<http://www.ifpi.org/>

Игра: Одобрување на правата*

Добро погледнете ги амбалажата и деталите за песната од измислен музички компакт-диск подолу. Утврдете чија дозвола ви е потребна за да можете да го сторите следново:

- ◆ Да ја испеете главната музичка тема на „Индиго“ на следниот настап на вашата музичка група.
- ◆ Да ги поставите песните од албумот на вашиот интернет-сајт.
- ◆ Да ја репродуцирате на маичка уметничката изведба на обвивката од дискот.
- ◆ Да ја емитувате главната музичка тема на „Индиго“ на радио-станицата во вашиот град.
- ◆ Да ја снимите мелодијата на главната музичка тема на „Индиго“ и да ја користите како музичка основа за филмот на кој работите.
- ◆ Да го искористите текстот од рефренот на главната музичка тема на „Индиго“ како дел од песна што во моментот ја компонирате.

* Погледнете ги одговорите на страна 59

ЈАВЕН ДОМЕН И ОГРАНИЧУВАЊА НА АВТОРСКОТО ПРАВО

Со законите за авторско право се прави обид да се изнајде рамнотежа меѓу правата што со тие закони им се даваат на авторите од една страна и правата на јавноста да пристапи до нивните дела и да ги користи истите од друга страна. Дури и самите автори ползуваат од можноста да пристапат до, и да ги користат, делата на претходните автори кои ги инспирираат и им помагаат да ги научат техниките што можат да ги користат за да осмислат нови дела. Оваа рамнотежа меѓу правата на авторите од една страна и правата на јавноста од друга страна, ја овозможува **јавниот домен**.

Што е јавен домен?

Јавниот домен се состои од сите дела кои не се заштитени со авторско право и со тоа можат слободно да се користат без дозвола од нивните оригинални автори или без плаќање до нивните оригинални автори. Ова значи дека делата во јавниот домен можат слободно и бесплатно да се копираат, дистрибуираат, адаптираат, изведуваат и прикажуваат во јавност, исто како да се во сопственост на јавноста.

Делата навлегуваат во јавниот домен кога:

- ◆ **Истекува важноста на нивната заштита по основ на авторско право.** Како што беше претходно спомнато, времетраењето на заштитата по основ на авторско право се разликува од една до друга земја, но обично завршува околу 50 до 70 години по смртта на авторот.
- ◆ **Не ги исполнуваат условите за заштита по основ на авторско право.** Фактите и листите не ги исполнуваат условите за заштита по основ на авторско право; така на пример, списокот на состојки во еден рецепт и датите на еден календар се наоѓаат во јавниот домен. Меѓутоа, можно е описот за тоа како да се искористат состојките од рецептот и

Слика на Сатурн од јавен домен, достапна во галеријата на слики на НАСА.

уметничката изведба содржана во календарот, да се сметаат за оригинални изрази и со тоа да бидат заштитени со авторско право. Исто така, во некои земји, владини документи исто така не ги исполнуваат условите за заштита по основ на авторско право. На пример, Националната управа за аеронаутика и за вселена (NASA) е агенција на владата на САД која создава бројни слики и видео-записи што не ги исполнуваат условите за заштита по основ на авторско право и со тоа се наоѓаат во јавен домен. Делата на НАСА кои спаѓаат во јавен домен можете да ги најдете на: <http://www.nasa.gov/multimedia/imagegallery/index.html>

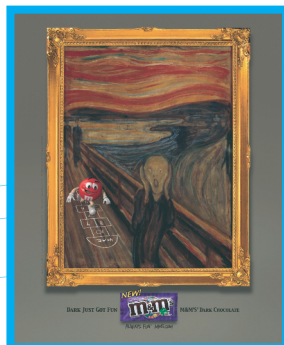
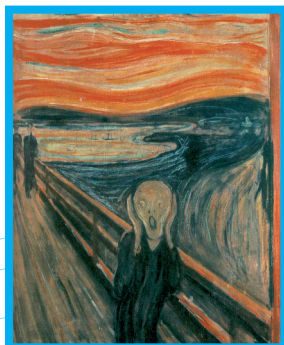
Внимавајте!!

Делата кои веќе не се печатат или кои повеќе не се достапни за продажба, не секогаш задолжително се наоѓаат во јавниот домен.

Освен доколку не истекла важноста на нивното авторско право, и натаму мора да се добие дозвола од носителите на правата пред овие дела да можат да се копираат, печатат, дистрибуираат или да се користат на друг начин.

Како можат да се користат делата во јавниот домен?

Делата кои се наоѓаат во јавниот домен можат да се користат на кој било начин и од страна на кого било. Да ја земеме за пример сликата со наслов Врисок од норвешкиот уметник Едвард Мунх. Од моментот кога оваа слика влегла во јавниот домен, почнала да се репродуцира на постери, уметнички книги, кукли на надувување, приврзоци за клучеви, стрипови и кај огромен број други производи. Различните бизниси кои ги продаваат овие репродукции не морале да платат авторски хонорар за комерцијална употреба на ова дело од јавниот домен.

Со љубезност од: Associated Press

Делата од јавниот домен, како Врисок на Мунх, можат слободно и бесплатно да се копираат, адаптираат и дистрибуираат од страна на кого било.

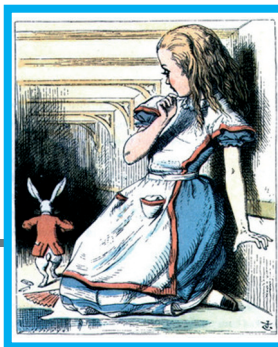
Внимавајте!!

Делата од јавниот домен често се користат од страна на различни автори кои притоа создаваат нови дела. Кога некое првично односно оригинално дело ќе се преведе, адаптира или ќе се измени во која било друга форма, новото дело се нарекува **изведено дело**. И изведените дела се заштитени со авторско право, дури и ако првичните дела од кои тие се изведени се наоѓаат во јавен домен. Лицето кое го создало изведеното дело е негов автор и е сопственик на авторското право. Секој кој сака да користи (да репродуцира, да преведе, да адаптира итн.) едно изведено дело мора за тоа да добие дозвола од авторот на изведеното дело.

Кога ќе разгледувате дела од јавниот домен за да ги искористите како дел од вашите сопствени нови творби, проверете дека ја користите првичната верзија од јавниот домен, а не изведеното дело кое е можно сè уште да е заштитено со авторско право.

На пример, оригиналниот првичен текст на Луис Керол и илустрациите на Џон Тениел за книгата *Алиса во земјата на чудата*, за првпат објавена во 1865 година, се наоѓаат во јавниот домен и секој може слободно да ги користи. Но, играниот филм, цртежите, ликовите од долгометражниот цртан филм, производите за широка потрошувачка итн. создадени во 1951 година од страна на Волт Дизни, а кои претставуваат адаптација на оригиналната Алиса на Керол - и натаму се заштитени со авторско право и не смеат да се користат без дозвола од страна на компанијата „Волт Дизни.“ Освен тоа, долуприкажаната слика на Алиса е регистрирана како заштитена трговска ознака и тоа ќе спречи истата да навлезе во јавен домен откако ќе истече важноста на нејзиното авторско право.

Првичните цртежи на Алиса од Џон Тениел сега се наоѓаат во јавниот домен, но адаптираните цртежи изработени од Волт Дизни и натаму се предмет на заштита по основ на авторско право и на заштитена трговска ознака.

Оригиналните композиции на Шопен се наоѓаат во јавниот домен, меѓутоа поновите записи на овие композиции е можно и натаму да се заштитени со сродните права.

Кога барате некое дело од јавниот домен, не ги заборавајте сродните права. На пример, иако класичните музички композиции, како на пример оние чиј автор е Шопен, сега се наоѓаат во јавниот домен, можно е поновите изведби и записи на овие композиции сè уште да се заштитени со сродни права. Ова значи дека можете да ја користите првичната односно оригиналната композиција така што ќе ја отсвирите на јавен музички рецитал или ќе вметнете некои нејзини делови во песна што вие ја создавате како автор. Меѓутоа, не смеете да ги копирате, дистрибуирате, емитувате или на кој било друг начин да ги користите, записите од оваа композиција кои и натаму се заштитени со сродни права.

Млад изведувач: Евгени Кисин

Светски познатиот пијанист, Евгени, почнал да свири клавир кога имал само две години. На 12-годишна возраст, заедно со московскиот Државен филхармониски оркестар, ги извел Концертите за пијано 1 и 2 на Шопен, а потоа се вивнал до ѕвездите.

Оттогаш до денес, Евгени одржува концерти низ целиот свет, изработил десетици снимки и освоил повеќе награди. Автори на музиката што тој ја свири обично се композитори како Шопен, Моцарт, Бетовен, Чајковски и Шуман - чии дела се наоѓаат во јавниот домен. Меѓутоа, интерпретациите на овие дела од страна на Евгени се заштитени со сродни права. Благодарение на овие права, Евгени може да заработува за живот за себеси и за своето семејство од своите концерти и снимки.

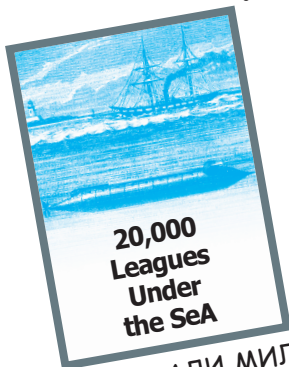
Евгени Кисин заработува за живот низ изведба на дела кои се наоѓаат во јавен домен.

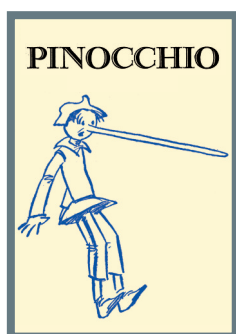
(Потекло: Sheila Rock)
Со љубезност од SONY/BMG

Игра: Потрага по богатство во јавниот домен*

Во Европската унија, авторското право за книжевни дела истекува 70 години по смртта на авторот. Подолу е наведена листа со познати книжевни дела од европски автори. Можете ли да најдете кои четири дела сè уште не се наоѓаат во јавен домен?

20,000 Leagues Under the Sea
20 ИЛЈАДИ МИЛЈИ ПОД МОРЕТО
од Жил Верн
(1827-1905)

PINOCCHIO
ТИНОКИО
од Карло Колоди
(1826-1890)

The Adventures of TINTIN
АВАНТУРИТЕ НА ТИНТИН
од Ержè
(1907-1983)

Charlie and the Chocolate Factory
ЧАРЛИ И ФАБРИКАТА ЗА ЧОКОЛАДО
од Роал Дал
(1916-1990)

Don Quixote
ДОН КИХОТ
од Мигел де Сервантес
(1547-1617)

THE LION, THE WITCH and THE WARDROBE
ЛАВОТ, ВЕШТЕРКАТА И ОРМАНОТ
од Клајв Стејплс („Џек“) Луис
(1898-1963)

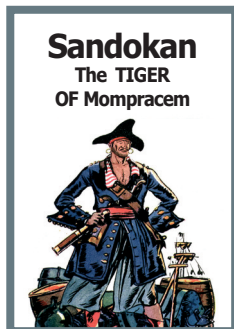
The Little Mermaid
МАЛЕЧКАТА СИРЕНА
од Ханс Кристијан Андерсен
(1805-1875)

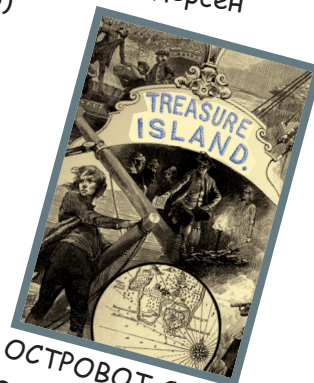
Pippi LONGSTOCKING
ПИПИ ДОЛГИОТ ЧОРАП
од Астрид Линдгрен
(1907-2002)

The Three Musketeers
ТРОЈЦАТА МУСКЕТАРИ
од Алесандар Дима'
(1802-1870)

Sandokan The TIGER OF Mompracem
САНДОКАН, ТИГАРОТ ОД МОМТРАСЕМ
од Емилио Салгари
(1862-1911)

TREASURE ISLAND
ОСТРОВОТ СО БОГАТСТВО
од Роберт Луис Стивенсон
(1850-1894)

* Погледнете ги одговорите на страна 60

Каде можат да се најдат делата од јавниот домен?

Како општо правило, голем дел од делата кои се сметаат за класични или за традиционални се доволно стари за да се најдат во јавниот домен. Но, не е секогаш лесно да се најдат понови дела кои се наоѓаат во јавен домен. Како што досега видовме, кога се бара некое дело во јавен домен, полезно е да се следат следниве чекори:

- 1) Треба да ги знаете конкретните детали од заштитата која во вашата земја се овозможува по основ на авторско право и на сродни права: колку долго овие права траат за секој вид дело одделно и кои дела не ги исполнуваат условите за заштита. За оние дела кои не се создадени во вашата земја, дознајте дали вашата земја и земјите во кои биле создадени делата, се земји-членки на Конвенцијата од Берн. Исто така, дознајте дали вашата земја го следи правилото на покусо времетраење, што ќе ви помогне да утврдите дали конкретното дело кое веќе се наоѓа во јавниот домен во земјата во која било создадено, исто така се наоѓа во јавен домен и во вашата земја.
- 2) Јасно дефинирајте дали делото што сакате да го користите е првично односно оригинално дело, или е изведено дело кое може да поседува дополнителна заштита по основ на авторско право и/или на сродни права.
- 3) Проверете го известувањето за авторско право и условите за примена кои се содржани заедно со делото. Ова известување треба да ви помогне да ги определите носителите на правата и видовите задржани права. Овој чекор е особено важен доколку пребарувате дела на интернет.

Внимавајте!!

Достапноста на некое дело на интернет не значи дека истото се наоѓа во јавен домен и дека секој може слободно и бесплатно да го користи. Секогаш внимателно прочитајте ги условите за користење содржани на веб-сајтовите пред да копирате, дистрибуирате или на некој друг начин да користите што било што ќе најдете на интернет.

- 4) Проверете делото да не е заштитено со некој друг вид интелектуална сопственост, како на пример заштитени трговски ознаки (што често се идентификува со симболите ® или ТМ).

Ако и по овие основни проверки и натаму не сте сигурни дали конкретното дело се наоѓа во јавен домен или не, најдобро е да побарате дозвола пред да го користите. На страница 65 се наоѓа пример за допис со кој се бара дозвола, од кој ќе можете да добиете претстава за тоа како да побарате таква дозвола.

Што се ограничувања на авторското право?

Националните закони дозволуваат делата заштитени со авторско право и со сродни права слободно да се користат во посебни ситуации. Во останатите случаи, националните закони дозволуваат делата да се користат без притоа да се побара дозвола од носителот на правата сè додека на носителот на правата му се плаќа надомест за тоа користење. Благодарение на овие ограничувања на авторското право, дури и делата кои не се наоѓаат во јавниот домен понекогаш може да се користат без притоа да се побара дозвола од, или да се плати авторски хонорар до, авторот или останатите носители на правата. Меѓутоа, мора да се наведе односно да му се одаде јавно признание на авторот, изведувачот, создавачот на звучни записи и на радиодифузерот односно емитувачот на делото, така што ќе бидат спомнати нивните имиња и изворот на делото.

На пример, слободни односно бесплатни користења се дозволени кога делата се користат кај следново:

- ◆ Цитати
- ◆ Спроведување настава
- ◆ Јавување на вестите

Освен тоа, законодавствата на неколку земји дозволуваат и делото да се копира доколку тоа се прави исклучиво за лична, приватна и за некомерцијална намена. Ова значи дека би можеле, на пример, да испечатите слика од интернет која е заштитена со авторско право доколку сакате да си ја

поставите на својот сид заради свое приватно и лично уживање, но таа иста слика не смеете да ја користите за да ја поставите на маички кои потоа ќе ги продавате (комерцијална примена).

Долунаведените интернет-сајтови би можеле да ви помогнат да најдете дела кои се наоѓаат во јавен домен или кои се достапни за ограничена бесплатна примена. Но, треба да внимавате и да имате на ум дека информациите на овие сајтови се само индикативни и дека истите не даваат конечен приказ на правниот статус на делата во вашата земја. Исто така, пред да користите кое било од делата наведени на овие сајтови, не заборавајте внимателно да ги погледнете деловите со наслов Услови за користење/примена.

Слики

- ◆ Big Foto
<http://www.bigfoto.com>
- ◆ morgueFile
<http://morguefile.com>
- ◆ Pics4learning
<http://www.pics4learning.com>

Книжевност

- ◆ The Online Books Page
<http://onlinebooks.library.upenn.edu>
- ◆ Project Gutenberg
<http://www.gutenberg.org>

Филмови

- ◆ OpenFlix™
<http://www.openflix.com>

Музика

- ◆ Gutenberg Music
<http://www.gutenberg.org/music>
- ◆ Mutopia
<http://www.ibiblio.org/mutopia>
- ◆ Sheet Music Digital
<http://www.sheetmusicdigital.com>

НАРУШУВАЊЕ НА АВТОРСКОТО ПРАВО

Што е нарушување на авторското право?

Нарушување се случува кога некое дело заштитено со авторско право се користи (репродуцира, преведува, адаптира, изложува или изведува во јавност, дистрибуира, емитува или се проследува до јавноста) без дозвола од страна на носителите на права или во рамки на ограничување на авторското право.

Нарушувањето на авторското право ја намалува можноста за авторите да остварат приходи од своите дела и нè нанесува штета сите нам бидејќи така се намалува поттикот за авторите да создаваат нови дела во кои сите ќе можеме да уживаме.

Што е плагијаторство?

Плагијаторство е чинот со кој едно дело целосно или делумно се копира а потоа оној кој го извршил копирањето се преправа дека тој е оригиналниот автор на тоа дело.

Како што видовме во претходниот дел, самите идеи како такви не се заштитени со авторско право, па така нема ништо лошо во тоа да се пишува за некоја идеја на која наидуваме кај некое друго дело. Но, за да го избегнеме плагијаторството, таа идеја мора да ја изразиме на наш сопствен единствен начин.

Понекогаш, авторот замислата ја изразил толку добро што ние не можеме подобро да ја изразиме со наши сопствени зборови. Во такви случаи, смееме дословно да го копираме оригиналниот текст сè додека користиме „наводници.“ Овие знаци го информираат читателот дека овој конкретен текст е преземен од дело на некој друг автор. Оригиналниот автор мора да се спомне и да му се одаде признание над или под цитатот, или со фуснота.

Повеќето училишта, универзитети и бизниси имаат строги правила против плагијаторството. Иако со интернетот е можно многу едноставно да се копира и преземе делото на некое друго лице и потоа да се тврди дека е сопствено дело,

последниците од плагијаторството можат да бидат многу сериозни. Учениците кои вршат плагијаторство ризикуваат да бидат избркани од своето училиште.

Внимавајте!!

Една копија може да се смета дека нарушува авторско или сродно право дури и ако не е сосема иста како и оригиналното дело. Всушност, нарушување настанува кога копијата е суштествено слична. Ова обично го утврдува судот кој врши споредба меѓу јазикот, изгледот, форматот редоследот, звукот итн. на оригиналното дело и јазикот, изгледот, форматот редоследот, звукот итн. на делото за кое постои обвинение дека претставува нарушување.

За да се случи нарушувањето, прекршителот мора претходно да имал пристап до оригиналното дело, Најпосле, можно е обвинетото лице сосема случајно да создало многу слично дело, без дури ниту да го видел оригиналното дело. Доколку станува збор за ваков случај, нема плагијаторство.

Што е пиратерија?

Поимот **пиратерија** обично се однесува на смислена и незаконска продажба на дела заштитени со авторско право.

Музиката е вид дело што најчесто се „пиратира,“ иако „жртви“ на пиратеријата се и други дела како филмови, видео-игри и компјутерски софтвер. Пиратеријата е незаконско дејство која им нанесува штета, не само на авторите, изведувачите, создавачите на звучни записи и на радиодифузерите, туку и на општеството како целина.

„Пиратските“ копии на делата често се продаваат:

- ◆ по многу ниски цени;
- ◆ од страна на улични продавачи на пазари, од багажници на автомобили на пазари или на други неформални локации, наместо на етаблирани продажни места;
- ◆ на компакт-дискови за снимање (ЦД-Р);
- ◆ како компилации во МП3-формат од албумите на различни уметници;
- ◆ со вметнати сегменти со лош квалитет (заматени слики и текст; евтина и лошо исечена хартија само од едната страна; погрешно напишани зборови и

зборови напишани рачно; со лабава пластична обвивка или без никаква обвивка);

- ◆ без какви било известувања со симболот ©.

Следува дел од причините поради кои треба да избегнуваме да купуваме „пиратирани“ копии на оригиналните дела:

- 1) **Пиратеријата ја одзема финансиската награда што ја заслужуваат авторите и ја намалува нивната способност и натаму да продолжат да создаваат нови дела.** Ниту еден дел од средствата остварени како приход од продажбата од „пиратиран“ компакт-диск не им се враќа на авторите или на изведувачите на песните на тој компакт-диск. Ако авторите и --дела, можеби ќе мора да најдат друга работа за да заработат за живот. Оваа друга работа можеби ќе им одземе толку многу време, што тие нема да можат и натаму да создаваат и да изведуваат нови дела.

„Создавањето албум е тимски напор и затоа, кога некој пиратира снимка, тоа не само што го засега уметникот, туку и сите оние луѓе кои работеле на нејзе, како копродуценти, коавтори и музичари. Кажете ѝ не на пиратеријата,“ - Шакира на musicunited.org

Сопственост од: Associated Press

- 2) **Пиратеријата го намалува поттикот за компаниите-издавачи и дистрибутери да инвестираат во нови автори и изведувачи.** Откривањето, развивањето, снимањето и промовирањето нови автори и изведувачи се работи кои чинат многу. Ако поради пиратеријата законските издавачи и дистрибутери не можат да ја повратат својата инвестиција така што ќе остварат профит од продажбата на делата што тие помагаат да се создадат и продуцираат, ќе имаат помалку средства на располагање што ќе можат да ги инвестираат во нови автори и изведувачи. Ова значи дека младите, непознати автори и изведувачи ќе имаат помали шанси да склучат договор за издаваштво и за дистрибуција. Тоа значи и дека потрошувачите ќе имаат помал избор на нова музика.
- 3) **Потрошувачите не се заштитени од копии со лош квалитет.** Квалитетот на „пиратирани“ производи често е послаб од квалитетот на оригиналите. Кога потрошувачите ќе најдат на какви било проблеми со некој законски производ, можат да се пожалат на продажното место од каде го купиле и да им бидат вратени средствата или да им биде дадена нова копија. Од друга страна, кога потрошувачите купуваат „пиратирана“ копија, нема никакви гаранции дека ќе можат да си ги повратат средствата

или производот со лош квалитет да го заменат со производ кој функционира. Во многу случаи, на овие потрошувачи дури и ќе им биде проблем повторно да го најдат истиот „пиратски“ продавач на место!

- 4) Поради пиратеријата, „законските“ копии се поскапи. За да ги надоместат своите загуби од пиратеријата, издавачите и дистрибутерите можат да одлучат да ги зголемат цените на „законските“ копии на делата.

Што е споделување содржини со рамноправен пристап (P2P)?

Споделување содржини со рамноправен пристап (P2P) е начин на кој различни компјутери приклучени насекаде на Интернетот, а кои се регистрирани на една иста мрежа, можат да споделуваат компјутерски документи (текст, музика и/или видео-содржини).

Преземањето и поставувањето содржини на интернет кое се случува кај едно споделување содржини со рамноправен пристап, го вклучува копирањето и проследувањето на делото до јавноста - при што самото копирање и проследување се ексклузивни права на авторот (или на други носители на правата) на делото. Затоа, кога се изведува без дозвола од носителите на права, споделувањето содржини „P2P“ претставува кршење на авторското право. Некои платформи за споделување содржини со рамноправен пристап се легитимни сервиси кои ги добиваат сите потребни одобренија од страна на носителите на правата. За жал, се проценува дека повеќето содржини кои се разменуваат на мрежите „P2P“ се разменуваат без одобрение, а со тоа се незаконски.

Компјутерите, интернетот и останатите дигитални технологии како на пример МТЗ-форматите, се прекрасни алатки кои нѝ помагаат да работиме побрзо и да доаѓаме до бесконечни информации за нашиот свет. Но, овие алатки истовремено создаваат и голем предизвик за авторите бидејќи ги прават поранливи нивните дела. Со дигиталната технологија, во исто време е евтино и лесно различни дела совршено да се копираат и да се дистрибуираат низ целиот свет, за само неколку секунди. Додека на еден автор може да му бидат потребни години да го смисли вистинскиот текст и да ја komponира атрактивната мелодија за својата песна која треба да стане хит, на корисникот на компјутер му се потребни само неколку секунди да ја копира таа песна во документ на својот компјутер и потоа да ја сподели (преку мрежите „p2p“) со милиони луѓе од целиот свет.

Во причините поради кои не треба да поставуваме на интернет/да преземаме од интернет незаконски копии од делата, спаѓаат и следниве:

- 1) **Ризик од компјутерски вируси и хакирање.** Музичките документи преземени од интернет можат да содржат вируси. Освен тоа, софтверот „P2P“ понекогаш може да содржи „шпионски софтвер“ односно „спајвер“ кој собира информации за компјутерот на корисникот без негово знаење или согласност. Софтверот „P2P“ што овозможува споделување односно размена на музички документи, исто така може да им овозможи на непознати лица да ги гледаат и останатите документи што се наоѓаат во еден компјутер, а што корисникот на тој компјутер не би сакал никој да ги види.
- 2) **Ризик од тужби.** Интернетот не е анонимен; можно е да се идентификуваат поединци кои незаконски поставуваат на интернет и преземаат од интернет материјал заштитен со авторско право и го проследуваат до мрежите „P2P.“ По 2003 година, музичката индустрија почна да докажува дека ќе поднесува тужби против незаконските корисници, без оглед на нивната возраст.
- 3) **Намален избор на музика.** Со незаконското споделување содржини преку мрежите „P2P“ се намалува купувањето „законски“ компакт-дискови што значи дека студијата каде тие се снимаат можеби ќе имаат поголеми проблеми да си ја повратат инвестицијата што ја направиле во разни уметници. Поради незаконското споделување содржини преку мрежите „P2P,“ инвестирањето во нови таленти станува ризичен бизнис и затоа на новите автори и изведувачи им станува потешко да склучуваат договори за продукција и за дистрибуција. Исто така, можно е студијата каде се снима музиката да се обидат да го намалат ризикот дека нема да ја повратат својата индустрија така што ќе продуцираат само просечен вид музика што им се допаѓа на многумина, со што се намалуваат шансите дека зделки со вакви студија ќе склучуваат и оние автори односно изведувачи кои се навистина оригинални и креативни.

..... колку повеќе незаконското преземање од интернет зема замав, толку повеќе трпат музичките компании и толку повеќе тие се концентрираат само на големите уметници, додека помалите уметници, кои веројатно, сосема искрено, прават далеку подобра музика, не добиваат можност да бидат слушнати.“ Дајдо на whatsthe-download.com

- 4) **Законското преземање музика од интернет никогаш не било полесно.** Постојат стотици сајтови каде музика може да се преземе законски, врз база на плаќање по преземена песна или врз база на плаќање одредена претплата. На следниов веб-сајт се содржани ажурни линкови до бројни сајтови за законско преземање музика од интернет:
<http://www.pro-music.org/musiconline.htm>

Игра: Бранење на авторите и на изведувачите*

Разбирате која е целта на заштитата по основ на авторско право и на сродни права и сакате да ги почитувате правата на авторите и на изведувачите на кои им се восхитувате. Можете ли да утврдите кои постапки од долунаведените се законски, а кои се незаконски?

1) Да направите копија од компакт-дискот на ваш соученик за вашиот МПЗ-плеер:	законски	незаконски
2) Да ѝ дадете на вашата другарка компакт-диск што сте ѝ го купиле како подарок:	законски	незаконски
3) Да му дадете на ваш соученик копија од компакт-дискот што сте го купиле за себеси:	законски	незаконски
4) Да размените компакт-диск на неовластена мрежа за размена на содржини со рамноправен пристап (P2P):	законски	незаконски
5) Компакт-дискот што сте го купиле да го продавате на домашна распродажба на користени работи:	законски	незаконски
6) Да поставите на сајт за бесплатно преземање песна чиј текст и музика сте ги напишале и што вие ја изведувате:	законски	незаконски
7) Да пратите МПЗ-документ со вашата омилена песна преку електронска пошта до ваш соученик:	законски	незаконски

* Погледнете ги одговорите на страна 60

Што е Дигитално управување со правата?

Со цел да ги заштитат своите дела од нарушување на правата поврзани со нив, носителите на правата ја користат истата алатка поради која нивните дела и станале толку ранливи - дигиталните технологии. Кога носителите на правата применуваат вакви технологии со кои се отежнува нарушувањето на авторските права и се олеснува управувањето со правата, тоа е познато како **Дигитално управување со правата (DRM)**.

Алатките за дигитално управување со правата можат да се користат за да се означат дигиталните дела со информации за авторското право. Можат да се користат и за да се контролира начинот на кој едно дело може да се користи. На пример, со дигиталното управување со правата може да се ограничи бројката на копии што можат да се направат од едно дело, може да се спречи правењето измени на делото и можат да се ограничат средствата и уредите со чија помош може да се ужива во едно дело.

Според меѓународните закони, незаконски е да се отстрани, да се промени (измени) или да се заобиколи (неиспочитува) заштитата на едно дело овозможена со дигиталното управување со правата.

Како можат да се заштитат делата на интернет?

Како автор, можеби ќе посакате своите дела да им ги ставите на располагање на останатите така што ќе ги поставите на интернет, а сепак притоа ќе ги задржите сите права што ви се овозможени по основ на авторското право. Првата работа што ќе треба да ја сторите, е да поставите известување со симболот ©, со вашето име и со годината (годините) на вашиот веб-сајт. Можеби ќе посакате на вашиот веб-сајт да поставите дел со наслов „Услови за користење“ каде точно ќе прецизирате што работите вие и што не им дозволувате на останатите да прават со вашето дело. На пример, можеби ќе им дозволите на посетителите на вашиот веб-сајт да испечатат примерок од вашите поеми или цртежи за лично користење од нивна страна, но ќе им забраните овие дела да ги продаваат без ваше одобрение.

Секогаш кога на вашиот веб-сајт ќе поставите нов, оригинален материјал, испечатете датиран примерок од истиот за ваша евиденција. Можеби во

иднина ќе ви биде потребна оваа копија доколку морате да докажувате дека вие сте биле првата личност што овие информации ги поставила на интернет.

Можете да размислите и за можноста некои технологии за дигитално управување со правата да искористите за да обезбедите дополнителна заштита. На пример, можете да користите водени ознаки со вашето име врз сите ваши фотографии, така што кога останатите ќе ги печатат или ќе ги копираат, вашето име секогаш да се појави на фотографијата. Можете да одлучите и да поставувате само записи со слаб квалитет или нецелосни верзии на вашите дела со цел нивното копирање да им биде помалку интересно на останатите.

Водени ознаки се еден вид дигитално управување со правата што можат да помогнат во заштитата на вашите слики (заштитени со авторско право) од неовластено користење.

Доколку, и покрај вашите известувања за авторско право и вашите мерки за заштита, дознаете дека вашите дела се користат без ваша дозвола, треба да стапите во контакт со лицето што врши нарушување на вашите права. Но, пред сè друго, испечатете копија од вашиот материјал на сајтот од каде се извршило нарушувањето така што лицето го го извршило нарушувањето на правата да не може едноставно да го избрише тој материјал и потоа да се преправа дека ништо не се случило.

Најдете ги деталите за контакт на лицето кое извршило нарушување на вашите права и пратете до него порака преку електронска пошта во која ќе изјавите дека вие сте авторот и сопственикот на авторско право за конкретното дело кое е поставено на веб-сајтот од каде се врши нарушувањето. Потоа, можете да побарате од лицето што го извршило нарушувањето: 1) веднаш да го отстрани од својот веб-сајт материјалот заштитен со авторско право, 2) да ве наведе вас како автор на материјалот и/или 3) да ви плати авторски хонорар бидејќи на својот веб-сајт го вклучил вашиот материјал. На нарушувачот дајте му краен рок да одговори на вашата порака и да постапи со вашето дело онака како што сте побарале од него. За жал, многумина немаат сознанија за законите за авторско право, па затоа постои можност нарушувачот на авторското право дури и да не знае дека поставувањето на вашето дело на неговиот веб-сајт без

ваша дозвола е незаконска постапка. Веројатно е дека нарушувачот на авторското право бргу ќе го реши проблемот и ќе ви прати извинување. Доколку ова не се случи, можеби ќе сакате да ангажирате адвокат да прати законски постриктен допис за „Престанок и отстапување“ и, по сето тоа, да го тужите лицето што ги нарушило вашите авторски права. Адвокатот може да ви помогне и за конкретното прекршување да го информирате давателот на интернет-услуги кој ја хостира веб-страницата од каде се врши нарушувањето.

Игра: Најдете го нарушувањето*

Можете ли да најдете делови од измислениот веб-сајт од текстот подолу каде е многу веројатно дека се случува нарушување на авторското право?

The screenshot shows a Netscape browser window displaying a website titled "Ana's WebPage". The address bar shows "http://www.anaswebpage.net". The website has a blue header with the title and a welcome message "Welcome to my site!". Below the header, there are four main sections, each with a small image and a vertical label:

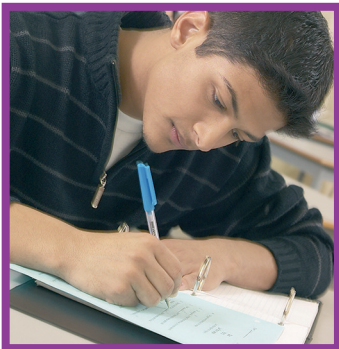
- MUSIC:** An image of a hand holding a trophy. Text: "Погледнете ги МП3-документите со [моите најнови композиции](#),⁽¹⁾ најновите [рингтонови за преземање](#)⁽²⁾ и [снимките од моите омилен музички групи](#).⁽³⁾"
- POETRY:** An image of text. Text: "Кажете ми што мислите за [моите поеми](#)⁽⁴⁾ и прочитајте ги оригиналните [поеми од други автори](#)⁽⁵⁾ што ме инспирирале."
- PHOTOS:** An image of the Eiffel Tower. Text: "Погледнете ги прекрасните [слики што минатото лето ги направив во Париз](#).⁽⁶⁾ Не ги пропуштајте неверојатните [слики што ги скенирав](#)⁽⁷⁾ од моите омилен актери."
- MOVIES:** An image of theater seats. Text: "Преземете ги [моите смешни домашни видеа](#)⁽⁸⁾ или следете ги [линковите до официјалните сајтови](#)⁽⁹⁾ на моите омилен филмови."

* Погледнете ги одговорите на страна 61

ЗАВРШНИ РАЗМИСЛУВАЊА

Светот во кој живееме е опкружен со уметност. Од песните што ги пееме под туш, преку дневникот што си го водиме, книгите што ги читаме, филмовите што ги гледаме, па сè до видео-игрите што ги играме - нашиот ден е исполнет со уметнички изрази што ги создаваме ние и што ги создаваат останатите.

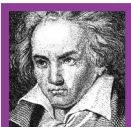
Најдете го оној уметнички израз што најмногу ви одговара вам и искористете ја својата имагинација за да создадете нови, оригинални дела. Побарајте инспирација во делата на други автори и почитувајте ги нивните права за да ги поттикнете и натаму да создаваат дела што ќе ве поттикнат и инспирираат.

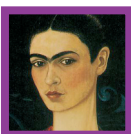

ОДГОВОРИ ЗА ИГРИТЕ

Игра: Спарувач на млади автори

Бетовен своите први музички дела ги објавил на 12-годишна возраст. Овие дела носат назив *Будоарски варијации*.

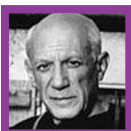
Ѓрида Кало го насликала својот прв автопортрет, *Жената во црвен фустан*, кога имала 19 години.

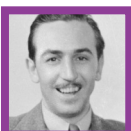
Мери Шели почнала да го пишува *Ѓранкештајн* кога имала 18 години.

Моцарт ја напишал својата прва музичка композиција, *Анданте во Ц*, на 5-годишна возраст.

Пикасо ја изработил својата прва признаена слика, *Тикадор*, кога имал 8 години.

Волт Дизни ги продал своите први цртежи на 7-годишна возраст.

© Disney Enterprises, Inc.

Игра: Детектив за авторско право

Армандо Чико ги поседува моралните права врз оригиналниот текст на португалски јазик.

Ц. Литл ги поседува моралните права врз текстот на преводот на англиски јазик.

Карлос Мајорха го поседува авторското право врз уметничката изведба на корицата.

XYZ Publishers се сопственици на издавачките права.

Економските права содржани во изразот „Сите права задржани“ ги опфаќаат сите релевантни економски примени на делото, без разлика дали тие биле издадени под лиценца или пренесени, или пак, остануваат кај авторот. Во овие права спаѓа правото да се **репродуцира**, **преведува**, **адаптира**, **изложува** или да се **изведува** делото во јавност; да се **дистрибуира**, **емитува** и **проследува** делото до јавноста.

Игра: Одбрување на правата

За на следната закажана јавна изведба на вашата музичка група да ја испеете главната тема на „Индиго,“ ќе ви биде потребна дозвола од **Боровинките**.

За да го поставите албумот на вашиот интернет-сајт, ќе ви биде потребна дозвола од **123 Record**. Ќе биде потребно и одобрение од авторите и изведувачите („Боровинките“), освен ако правата содржани во дигиталното користење (репродукција, ставање на располагање) не се претходно пренесени врз продуцентот.

За да ја репродуцирате на маичка уметничката изведба од предната корица на албумот, ќе ви биде потребна дозвола од **Карлос Мајорха**.

Во принцип, за емитување на главната тема од „Индиго“ на радио-станицата од вашиот град, ќе ви биде потребна дозвола од **Боровинките**. Во многу земји, право на надомест имаат, не само изведувачите, туку и компанијата во која се снимал албумот („123 Records“).

За да ја снимите мелодијата од главната тема на „Индиго“ и истата да ја користите како основна музичка тема во филмот на кој во моментот работите, ќе ви биде потребна дозвола од **Боровинките**.

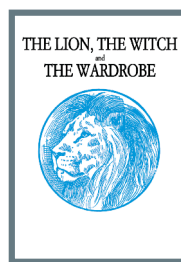
За да го искористите текстот од рефренот на главната тема на „Индиго“ како дел од песната што во моментот ја компонирате, ќе ви биде потребна дозвола од **Боровинките**.

Игра: Потрага по богатство во јавниот домен

Поминати се помалку од 70 години од смртта на авторите на следниве дела, кои затоа сè уште не се наоѓаат во јавниот домен:

Авантурите на
Тинтин

орманот

Чарли и фабриката
за чоколадо
Лавот, вештерката и

Пипи долгиот чорап

Игра: Бранење на авторите и на изведувачите

- 1) Кога правите копија од компакт-дискот на вашиот соученик за вашиот МП3-плеер, тоа е **незаконски**.
- 2) Кога давате компакт-диск на вашата пријателка што сте ѝ го купиле како подарок, тоа е **законски** според доктрината на прва продажба.
- 3) Кога на ваш соученик му давате копија од компакт-дискот што сте го купиле за себе, тоа е **незаконски**.
- 4) Кога разменуваат компакт-диск на неовластена мрежа за размена на содржини со рамноправен пристап (P2P), тоа е **незаконски**.
- 5) Кога на домашна распродажба на користени работи продавате некој компакт-диск што сте го купиле, тоа е **законски** според доктрината на прва продажба.
- 6) Ако на сајт за бесплатно преземање поставувате песна чиј текст и музика вие сте ги напишале и што вие ја изведувате, тоа е **законски** бидејќи, како автор, можете да правите сè што ќе посакате со делата што ги создавате.
- 7) Кога по електронска пошта до ваш соученик праќате МП3-документ со вашата омилена песна, тоа е **незаконски**.

Игра: Најдете го нарушувањето

Освен доколку Ана не добила дозвола од носителите на правата и/или не утврдила дека делата се наоѓаат во јавен домен, многу е веројатно дека го нарушила авторското право со поставување на следниве документи на нејзината веб-страница: (2) најнови рингтонови за преземање / (3) снимки од моите омилен музички групи / (5) оригинални поеми од други автори / (7) слики што ги скенирав од моите омилен актери.

Бидејќи таа е авторот на следниве дела, со нив може да прави што сака, вклучувајќи и нивно поставување на нејзината веб-страница: (1) моите најнови композиции / (4) моите поеми / (6) сликите што минатото лето ги направив во Париз / (8) моите смешни домашни видеа.

Иако поставувањето линк до друг сајт (следете ги линковите до официјалните сајтови на моите омилен филмови (9)) не претставува нарушување на авторското право, се смета за учтиво Ана да го праша сопственикот на тој сајт дали би можела да постави линк до тој сајт од нејзината веб-страница. Доколку сака да го користи логото на сајтот до кој поставува линк, дефинитивно мора да побара дозвола.

ДОПИСИ ЗА БАРАЊЕ ДОЗВОЛА

Пред да користите (копирате, адаптирате, изведувате, дистрибуирате итн.) дело заштитено со авторско право, мора за тоа да побарате дозвола од авторот или од останатите носители на права. Оваа дозвола обично може да се побара со допис или со порака преку електронска пошта.

Понекогаш, најтешкиот дел кога се бара дозвола, е да се идентификуваат актуелните носители на правата и да се најдат нивните детали за контакт. Ако авторот на делото што сакате да го користите е починат или на некој друг начин извршил пренос на своите права, морате малку да истражувате за да ги најдете оние кои во тој момент се носители на правата.

- ◆ За печатените материјали (книги, списанија, фотографии итн.), најдобро место од каде може да се почне, е да стапите во контакт со издавачите (нивните детали за контакт обично се наведени на почетокот од печатеното дело). Дури и ако издавачите не го поседуваат авторското право, обично ќе можат да ве упатат со кого треба да стапите во контакт.
- ◆ За мултимедијалните производи како што се филмови и телевизиски програми, известувањето за авторско право на крајот од шпицата ќе ве информира до кого треба да го пратите своето барање за дозвола. Овие информации за авторско право можат да се најдат и на амбалажата на дигиталните дискови (ДВД) и на видеата.
- ◆ На веб-страниците обично се содржани информации за политиките на тие страни за авторско право, и тоа во делот со наслов „Услови за користење.“ Во делот „Контакт“ обично е наведена адресата за електронска пошта на која можете да го пратите вашето барање за дозвола.
- ◆ За музика, запомнете дека, покрај авторското право, предвид треба да ги имате и сродните права. Ако сакате да го користите само нотниот запис, ќе треба да стапите во контакт со авторот (или со музичкиот издавач). Но, ако сакате да користите снимка односно запис, ќе треба да стапите во контакт со авторот (или со издавачот) на музиката, како и со создавачот

на записот. Информациите за тоа со кого треба да стапите во контакт можат да се најдат на нотниот запис или на амбалажата од компакт-дискот. Како алтернатива, можете да стапите во контакт со организација за комплетно управување која ќе ви помогне да ги определите и лоцирате носителите на правата.

- ◆ Во некои земји, постои јавен систем за регистрирање кој може да ги обезбеди информациите што се потребни за да се стапи во контакт со авторот на делото. За да дознаете дали ваков систем за регистрирање постои и во вашата земја, стапете во контакт со вашиот национален завод за авторски права.

Откако ќе дознаете со кого треба да стапите во контакт, можете да почнете да го подготвувате вашиот допис. Дописот со кој се бара дозвола треба:

- ◆ да биде датиран и да го содржи името и деталите за контакт на носителот на правото
- ◆ накусо да опише кои сте вие и на каков проект работите (причината поради која сакате да го користите делото)
- ◆ да содржи детални информации за делото (или за конкретен негов сегмент) што вие сакате да го користите. Користете ISBN бројки за да ги утврдите точните изданија на книгите и URL-линкови за делата кои се наоѓаат на интернет.
- ◆ детално да објасни на кој начин ќе се користи делото. На пример: колку копии од делото сакате да изработите; каде и за каква публика сакате да го изведете делото; како сакате да го адаптирате делото (да го преведете, да го искористите за урнек како дел од некое ново дело итн.); или како планирате да го дистрибуирате делото (да го поставите на вашиот веб-сајт, да продавате печатени копии итн.)

- ◆ да побара потврда дека лицето до кое се упатува дописот навистина е единствениот носител на правата, како и информации за сите други носители на права со кои треба да стапите во контакт
- ◆ да побара овластување за делото да се користи на опишаниот начин
- ◆ да постави прашање за начинот на кој носителот на правото би сакал вие да го спомнете оригиналното дело
- ◆ да го информира носителот на правото за вашиот краен рок за добивање на неговото одобрување. Обидете се вашето барање за дозвола да го пратите така што ќе оставите доволно време за запазување на вашиот краен рок, но имајте на ум дека носителот на правото не е обврзан да одговори на вашиот допис. Доколку не добиете одговор на вашиот допис, тоа не треба да се смета за неова дозвола до вас за користење на делото.
- ◆ да ги содржи вашите детали за контакт.

Пример за допис со кој се бара дозвола:

[Име на носителот на правото]

[Адреса на носителот на правото]

[дата]

Почитуван/а [име на носителот на правото]:

Јас сум [кус опис за вас самите, на пример, „млад музичар“ или „ученик кој ја изучува уметноста во посебен предмет“] и во моментов работам на [кус опис на вашиот проект, на пример „вежбање песни за училишна претстава“ или „бирање примери на дела за проект за веб-сајт од предметот уметност“].

Дознав дека Вие го поседувате авторското право врз [наслов на делото што сакате да го користите; доколку е достапно, вклучете и ISBN-број или URL-линк] и би сакал/а да побарам Ваша дозвола за [опис на начинот на кој сакате да го искористите делото - на пример, изведба, копирање, поставување на веб-страна, преведување итн.] на ова дело.

[Вклучете повеќе информации за начинот на кој би се користело делото. На пример, кога планирате да го изведете делото и кој би присуствувал на изведбата; колку копии од делото сакате да изработите и до кого би се дистрибуирале овие копии; кој има пристап до веб-страната на која сакате да го поставите делото; дали планирате да наплатите надомест за изведбата, копиите, користењето на веб-сајтот итн.]. Мојот краен рок за завршување на овој проект е [дата до која ви е потребен одговор од носителот на правото].

Ве молам да ми одговорите на долунаведената адреса доколку се согласувате да ми дадете дозвола за претходно спомнатото користење на Вашето дело. Доколку Вие не сте единствениот носител на правото врз ова дело, Ве молам да ме информирате со кого друг треба да стапам во контакт со ова Барање за дозвола. Исто така, секако известете ме доколку имате претпочитан начин на кој би требало да го спомнам Вашето оригинално дело.

Однапред Ви благодарам за љубезноста со која ќе го разгледате ова барање.

Со почит,

[вашето име]

[вашиите детали за контакт, вклучувајќи ги и вашите адреси за стандардна и за електронска пошта]

ПОИМНИК

Автор - Како општо правило, автор е создавач на едно дело.

Авторски хонорар - Средства што до авторот ги плаќа лицето кое го користи материјалот на тој автор заштитен со авторско право.

Авторско право - Серија права што им се доделуваат на авторите на оригинални дела. Понекогаш, поимот „авторско право“ се користи во широка смисла при што со него се опфаќаат и сродни права.

Дело - Оригинален уметнички израз.

Дигитално управување со правата (DRM) - Дигитална технологија што ја користат носителите на права за да го отежнат незаконското користење заштитени материјали и за да го олеснат управувањето со своите права.

Доделување - Начин со кој се пренесува едно или повеќе економски права на авторот, така што лицето што го откупува правото (правата) со тоа станува нов сопственик на авторското право.

Доктрина на прва продажба - Правило според кое правото на авторот на дистрибуција за секој одделен примерок од даденото дело, завршува со првата продажба на тој конкретен примерок.

Економски права - Ексклузивни и права на надомест кои на носителот на правото му овозможуваат финансиски да ползува од одредено дело. Овде спаѓа и правото да се репродуцира, преведува, адаптира, изложува или да се изведува делото, како и да се дистрибуира, емитува и проследува делото до јавноста.

Заедничко дело - Дело што го создале повеќе автори.

Изведено дело - Адаптација или превод на оригинално дело. И изведените дела се заштитени со авторско право.

Индустријска сопственост - Вид интелектуална сопственост кој се состои од патенти, заштитени трговски ознаки и од индустриски дизајни.

Интелектуална сопственост - Дел од правото со кој се штитат творбите на човековиот ум. Се дели на: Индустриска сопственост и Авторско право.

Јавен домен - Збир од сите дела кои не се заштитени со авторско право и со тоа можат слободно и бесплатно да се користат без дозвола од страна на авторот или без плаќање надомест до авторот.

Конвенцијата од Берн - Меѓународна спогодба за авторско право со која се обезбедува минимална серија права за авторите од сите земји кои се членки на Конвенцијата.

Лиценца - Званична дозвола да се изврши одреден чин кој обично е резервиран за авторот на делото.

Морални права - Права на авторство и на интегритет со кои се одржува лична поврзаност меѓу авторот и неговото дело.

Нарушување на авторското право - Користење на делото заштитено со авторско право без овластување од носителите на правата или во рамки на одредено ограничување на авторското право.

Носител на правата - Сопственик на авторското право или на сродните права врз одредено дело.

Одобрување на правата - Процес во кој се бара дозвола од, и се плаќа надомест до, носителите на правата врз одредено заштитено дело, со цел користење на истото.

Организација за комплетно управување - Организација што на авторите, изведувачите, создавачите на звучни записи и/или на радиодифузиерите им помага да управуваат со своите права. Ги собира средствата од наплата од корисниците и истите ги проследува до носителите на правата.

Пиратерија - Обично се однесува на меѓународната и на незаконската продажба на делата заштитени со авторско право.

Плагијаторство - Постапка со која делото чиј автор е некое друго лице се претставува како сопствено дело.

Светска организација за интелектуална сопственост (WIPO) - Специјализирана агенција на Обединетите нации која исклучиво работи на тоа да развие балансиран и лесно достапен меѓународен систем за интелектуална сопственост.

Споделување содржини со рамноправен пристап - Начин на кој различни корисници на компјутери од повеќе места на интернет, а кои се пријавени на една иста мрежа, можат да споделуваат односно да разменуваат компјутерски документи (текст, музика и/или видео-содржини).

Сродни права - Правата на изведувачите, создавачите на звучни записи односно фонограми и на радиодифузните организации.

ДОПОЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

Во долунаведените бесплатни брошури што ги објавува Светската организација за интелектуална сопственост се содржани дополнителни информации во врска со патентите и со останатите форми на интелектуална сопственост. Истите можете да ги преземете од: www.wipo.int/publications. Верзија печатена на хартија можете да побарате и ако испратите порака преку електронска пошта, до: publications.mail@wipo.int.

Авторско право

Пуб. бр. 484

Патенти

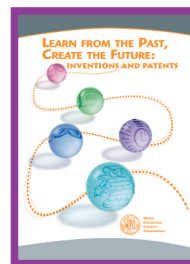
Пуб. бр. 485

Заштитени трговски ознаки

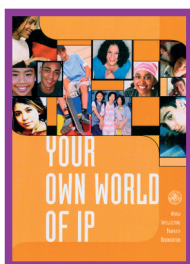
Пуб. бр. 483

Да учиме од минатото, да создаваме за иднината: пронајдоци и патенти

Пуб. бр. 935

Вашиот сопствен свет на интелектуалната сопственост

Пуб. бр. 907

Како дома со пронајдокот

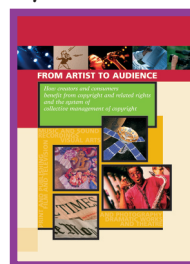
Пуб. бр. 865

Што е тоа интелектуална сопственост?

Пуб. бр. 450

Од уметникот до публиката

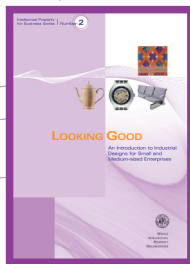
Пуб. бр. 922

Пронаоѓање на иднината

Пуб. бр. 917

Да се изгледа добро

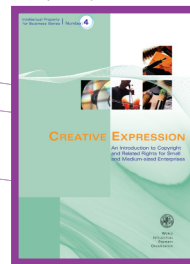
Пуб. бр. 498

Како се прави ознака

Пуб. бр. 900

Креативно изразување

Пуб. бр. 918

ОДБРАНА

БИБЛИОГРАФИЈА

Dikins, Rosie and Mari Griffith

The Usborne Introduction to Art

London: Usborne Publishing Ltd., 2003

Fishman, Stephen

The Public Domain: How to Find Copyright-Free Writings, Music, Art & More

Berkeley, CA: Nolo, 2000

Pimont, Marie-Renée

L'imagerie des Arts

Paris: Éditions FLEURUS, 2002

World Intellectual Property Organization (WIPO)

Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works

Geneva: WIPO, 1979

World Intellectual Property Organization (WIPO)

Intellectual Property Handbook

Geneva: WIPO, 2004

ИЗВОРИ НА ИНТЕРНЕТ

Copyright Kids

<http://www.copyrightkids.org>

G.U.R.I

<http://www2.inpi.gov.br/Guri/index.jsp>

IP Kids

<http://www.ip-kids.gov.hk>

Iperckidz

<http://app.ipos.gov.sg/iperckidz/index.asp>

ProMusic

<http://www.pro-music.org>

Plaza de los niños

http://www.derautor.gov.co/htm/Cartilla/plaza_de_los_ni%F1os.htm

What's the Download

<http://www.whatsthe-download.com>

ЗАБЕЛЕШКА ЗА НАСТАВНИЦИТЕ

Оваа публикација може да се искористи како надополнување на наставните програми по книжевност и по уметност, особено кога од учениците се бара да создадат оригинални дела во овие области. Деловите со наслов „Размислете за следново“ можат да претставуваат појдовна точка за дискусии на час, на тема значење на уметноста и на авторското право.

Наставниците оваа публикација можат да ја надополнат и со дел од часот на кој ќе бидат опфатени поконкретни информации во врска со важечките национални прописи во делот на авторското право. Овие информации можат да се најдат во базата на податоци со наслов Збирка податоци за електронски пристап (CLEA) на Светската организација за интелектуална сопственост (WIPO): <http://www.wipo.int/clea/en/index.jsp>

Студентите се поттикнуваат да ја спроведат Креативната активност за да сфатат колкави се напорите и бројноста на сите оние кои се вклучени во создавање, продуцирање, изведба и во дистрибуирање на едно оригинално дело.

И на крај, наставниците можат да го користат ова издание за со него да ги поттикнат своите ученици да создаваат повеќе оригинални дела, да ги препознаваат своите права врз тие дела и да ги почитуваат правата на останатите создавачи на дела.

Оваа публикација може да се фотокопира онаква каква што е, за користење на час, без какви било измени.

За сите коментари, прашања и барања, ве молиме контактирајте преку kids@wipo.int.

За повеќе информации, контактирајте со Светската
организација за индустриска сопственост, на: www.wipo.int
World Intellectual Property Organization

34, chemin des Colombettes
P.O. Box 18
CH-1211 Geneva 20
Switzerland

Телефон:

+41 22 338 91 11

Факс:

+41 22 733 54 28